

VİDADİ MEHRƏLİYEV

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin
Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində
məhkəmə-balistik ekspertizasının
“7.1. Odlu silahlardan və döyüş sursatlarının,
qaz, pnevmatik və soyuq silahlardan tədqiq”
ixtisası üzrə ekspertlərin hazırlanması və
tekmilləşdirilməsi proqramına dair

SUAL CAVAB TOPLUSU

VİDADİ MEHRƏLİYEV

SUAL CAVAB TOPLUSU

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi
Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzi

VİDADI MEHRƏLİYEV

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin
Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində məhkəmə-
ballistik ekspertizasının “7.1. Odlu silahların və
döyüş sursatlarının, qaz, pnevmatik və soyuq
silahların tədqiqi” ixtisası üzrə ekspertlərin
hazırlanması və təkmilləşdirilməsi
proqramına dair

SUAL - CAVAB TOPLUSU (metodik vəsait)

Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzi
Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunur

BAKI – 2021

Metodik vəsait Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzinin Ballistik və trasoloji ekspertizalar şöbəsinin böyük eksperti **Mehrəliyev Vidadi Surxay oğlu** tərəfindən hazırlanmışdır.

Rəyçilər:

MUSTAFAYEV M.H. Bakı Dövlət Universiteti
Kriminalistika və məhkəmə
ekspertizası kafedrasının
dosenti, hüquq üzrə
elmlər doktoru

ƏSGƏROV B.M. Bakı Dövlət Universiteti
Kriminalistika və məhkəmə
ekspertizası kafedrasının
dosenti, hüquq üzrə
fəlsəfə doktoru

Redaktor: H.T.VƏLİYEV

Mehrəliyev V.S. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində məhkəmə-ballistik ekspertizasının “7.1. Odlu silahlardan və döyüş sursatlarının, qaz, pnevmatik və soyuq silahlardan tədqiq” ixtisası üzrə ekspertlərin hazırlanması və təkmilləşdirilməsi proqramına dair sual-cavab Toplusu: metodik vəsait. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2021, 104 s.

© V.S.Mehrəliyev, 2021

ÖN SÖZ

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində məhkəmə-ballistik ekspertizasının “7.1. Odlu silahlardan və döyüş sursatlarının, qaz, pnevmatik və soyuq silahlardan tədqiq” ixtisası üzrə ekspertlərin hazırlanması və təkmilləşməsi proqramına dair sual-cavab toplusu Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində bu formada hazırlanan ilk metodik vəsaitdir.

Topluya Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi orqanlarının fəaliyyətini və ədliyyə orqanlarında qulluq keçmənin hüquqi əsaslarını tənzimləyən normativ aktlar, sonuncu dəyişikliklər nəzərə alınmaqla, məhkəmə ekspertizası fəaliyyətini tənzimləyən qanunverici və digər normativ aktlar, kriminalistikanın əsasları, məhkəmə ekspertizasının əsasları, odlu silahlardan, döyüş sursatlarından və soyuq silahlardan ekspertizası üzrə 230-dan çox sual, onlara cavablar daxil edilməklə, öyrənmək üçün tövsiyə edilən müvafiq normativ material və elmi ədəbiyyat göstərilmişdir.

Qanunları və digər normativ sənədləri, kriminalistikani, odlu silahlardan və döyüş sursatlarının material hissəsini və ballistik xüsusiyyətlərini, ekspertizada istifadə olunan metodikaları və xüsusi ədəbiyyatı bilmək hər bir ekspertin öz funksiyalarını peşəkarcasına yerinə yetirməsi üçün mühüm şərtidir. Qanunvericilik, elm və texnikanın nailiyyətləri daim dəyişdiyindən, yeniləşdiyindən, təkmilləşdiyindən ekspertlərin də bilik səviyyəsinin uyğun olaraq artırılması zamanın zəruri tələbidir.

Əlbəttə, topluya daxil edilmiş suallar ekspertin yiyələnməli olduğu normativ-hüquqi aktların hamısını, qanunvericiliyin ayrı-ayrı sahələrini və məhkəmə-ekspertizasına dair xüsusi ədəbiyyatı tam əhatə etmir, qarşıya belə bir məqsəd də qoyulmamışdır. Onlar yalnız əməkdaşın məhkəmə eksperti ixtisası

almaq üçün təcrübə keçərkən, minimum bilik və hazırlıq səviyyəsini müəyyənləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bununla yanaşı, həmin toplu həm də ekspertləri attestasiyaya hazırlaşarkən daha çox fikir verməli olduqları məsələlərə yönəltmək məqsədi daşıyır.

I. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası üzrə

1. Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemi hansı normativ-hüquqi aktlardan ibarətdir?

Ölkəmizin qanunvericilik sistemi Konstitusiyaya, referendumla qəbul edilmiş aktlar, qanunlar, fərmanlar, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarları və mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından ibarətdir (*Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, m.148*).

2. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının müddəaları hansı hüquqi qüvvəyə malikdir?

Konstitusiyanın bütün müddəaları birbaşa hüquqi qüvvəyə malikdir (*Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, m.147*).

3. Azərbaycan Respublikasının qanunları və Milli Məclisin qərarları nə vaxtdan qüvvəyə minir?

Qanun və qərarın özündə başqa qayda nəzərdə tutulmayıbsa, dərc edildiyi gündən (*Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, m.98*).

4. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına görə ədalət mühakiməsi həyata keçirilərkən qanunu pozmaqla ədalətə edilmiş sübutlardan istifadə oluna bilərmi?

İstifadə oluna bilməz (*Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, m.63*).

5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları nə vaxtdan qüvvəyə minir?

Fərmanda başqa qayda nəzərdə tutulmayıbsa, dərc edildiyi gündən (*Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, m.113*).

6. Ədliyyə Nazirliyi Azərbaycan Respublikasında hansı hakimiyyət növünün tərkib hissəsidir?

İcra hakimiyyətinin (*Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, m.115*).

7. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin sərəncamları nə vaxt qüvvəyə minir?

Qərar və sərəncamlarda başqa qayda nəzərdə tutulmayıbsa, dərc edildiyi gündən (*Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, m.120*).

8. Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi qanunvericilik hüququ təşəbbüsünə malikdirmi?

Ədliyyə Nazirliyi qanunvericilik təşəbbüsü hüququna malik deyildir (*Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, m.96*).

II. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi orqanlarının fəaliyyətini və ədliyyə orqanlarında qulluq keçmənin hüquqi əsaslarını tənzimləyən normativ-hüquqi aktlar üzrə

1. "Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi haqqında" Əsasnamə nə vaxt təsdiq olunmuşdur?

Əsasnamə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 18 aprel 2006-cı il tarixli 391 №-li Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir [11].

2. Əsasnaməyə görə Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi hansı statusa malikdir?

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi qanunvericiliklə müəyyən edilmiş fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq, ədliyyə sahəsində dövlət siyasətini və tənzimlənməsini həyata keçirən, hüquq mühafizə orqanı statusu olan mərkəzi icra hakimiyyəti orqanıdır ("Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi haqqında" Əsasnamə, m.1).

3. Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi fəaliyyətini hansı prinsiplər əsasında qurur?

Ədliyyə Nazirliyi fəaliyyətini insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqlarına hörmət, qanunçuluq və humanizm prinsipləri əsasında qurur ("Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi haqqında" Əsasnamə, m.4).

4. Məhkəmə ekspertizası ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin fəaliyyət istiqamətinə nə aiddir?

Ədliyyə Nazirliyi məhkəmə ekspertizalarının keçirilməsi-

ni təşkil edir ("Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi haqqında" Əsasnamə, m. 8.15).

5. Əsasnaməyə görə məhkəmə ekspertizasının fəaliyyəti ilə bağlı Ədliyyə Nazirliyinin hansı vəzifələri vardır?

Ədliyyə Nazirliyi məhkəmə ekspertizasının aparılmasını, bu sahədə elmi-metodik və profilaktik işlərin həyata keçirilməsini təşkil edir ("Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi haqqında" Əsasnamə, m. 9.33).

6. "Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu nə vaxt qəbul olunub və Qanun hansı tarixdən qüvvəyə minmişdir?

Qanun 26 may 2006-cı il tarixdə qəbul olunmuş və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25 iyul 2006-cı il tarixli Fərmanı ilə qüvvəyə minmişdir [10].

7. "Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmə haqqında" Qanun hansı hüquqi məsələləri tənzimləyir?

Həmin Qanun Azərbaycan Respublikasının ədliyyə orqanlarında, idarələrində və təşkilatlarında, penitensiar xidmətdə qulluq keçmə qaydalarını və şərtlərini, bu orqanların işçilərinin hüquqi vəziyyətinin əsaslarını müəyyən edir [10].

8. Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmək hansı qulluq növünə aiddir?

Ədliyyə orqanlarında qulluq Azərbaycan Respublikasının hüquqmühafizə orqanları sistemində daxil olan ədliyyə orqanlarının qanunvericilikdə nəzərdə tutulan fəaliyyət istiqamətləri

üzrə səlahiyyətlərini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət qulluğunun xüsusi növüdür ("Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmə haqqında" Qanun, m. 1.1).

9. Hansı şəxslər ədliyyə orqanlarında qulluğa qəbul edilə bilməzlər?

İkili vətəndaşlığı, digər dövlətlər qarşısında öhdəlikləri olan şəxslər, din xadimləri, məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı ilə fəaliyyəti olmayan və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyəti hesab edilmiş, cinayət törətdiyinə görə əvvəllər məhkum edilmiş, habelə barəsində cinayət işinin icraatına bəraətverici əsaslar olmadan xitam verilmiş, tibbi rəyə əsasən fiziki və əqli qüsurlarına görə ədliyyə orqanlarında işləməyə qadir olmayan, məhkəmə, prokurorluq, ədliyyə, digər hüquqmühafizə və ya başqa dövlət orqanlarında əvvəllər yol verdiyi kobud nöqsanlara və ya qulluqla bir araya sığmayan hərəkətlərə görə bu orqanlardan xaric edilmiş şəxslər ədliyyə orqanlarına qulluğa qəbul edilə bilməzlər ("Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmə haqqında" Qanun, m. 4.2).

10. Ədliyyə orqanlarında ilk dəfə qulluğa qəbul edilən şəxslərin stajorluq və sınaq müddəti nə qədərdir?

Ədliyyə orqanlarında ilk dəfə qulluğa qəbul edilən şəxslər üçün bir qayda olaraq 6 aylıq stajorluq və bu müddət məvəffəqiyyətlə keçdikdə, 3 aylıq sınaq müddəti müəyyən edilir ("Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmə haqqında" Qanun, m. 6.1).

11. Ədliyyə orqanları işçiləri elm sahəsində hansı fəaliyyətlə məşğul ola bilərlər?

Ədliyyə orqanları işçiləri elmi və yaradıcılıq fəaliyyəti,

habelə işlədiyi orqanın rəhbərinin icazəsi ilə pedaqoji fəaliyyətlə məşğul ola bilərlər ("Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmə haqqında" Qanun, m. 9.0.5).

12. Hansı fəaliyyət növləri ədliyyə orqanları işçilərinin qulluğu ilə bir araya sığmayan fəaliyyət kimi hesab edilir?

Ədliyyə orqanlarının işçisi seçkili və ya digər təyinatlı vəzifələr tuta bilməz, elmi, pedaqoji və yaradıcılıq fəaliyyətdən başqa heç bir sahibkarlıq, kommersiya və digər ödənişli fəaliyyətlə, həmçinin siyasi fəaliyyətlə məşğul ola və siyasi partiyalara üzv ola bilməz ("Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmə haqqında" Qanun, m. 11.1).

13. Ədliyyə orqanları işçiləri hansı hallarda və hansı müddətdə sərəncamda ola bilərlər?

Ədliyyə orqanlarının işçisi ştatların ixtisarına görə, intizam tənbehi qaydasında, attestasiyanın nəticələrinə görə vəzifədən azad edildikdə 3 ayadək müddətdə sərəncamda ola bilər ("Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmə haqqında" Qanun, m. 15.1).

14. "Ədliyyə orqanları işçilərinin etik davranış qaydaları" nə vaxt təsdiq olunmuşdur?

"Ədliyyə orqanları işçilərinin etik davranış qaydaları" Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirinin 29 noyabr 2007-ci il tarixli 41-T №-li əmri ilə təsdiq edilmişdir [14].

15. "Ədliyyə orqanları işçilərinin etik davranış qaydaları" hansı hüquqi məsələləri tənzimləyir?

Həmin Qaydalar ədliyyə orqanlarında çalışan işçilərin

qulluq etikası və xidmətdenkənar davranışının normalarını, prinsiplərini və onlara əməl edilməsi ilə bağlı münasibətləri müəyyən edir ("Ədliyyə orqanları işçilərinin etik davranış qaydaları", m. 1.1).

16. Ədliyyə işçilərinin etik davranış qaydalarının prinsipləri hansılardır?

Ədliyyə işçilərinin etik davranış qaydalarının prinsipləri aşağıdakılardır: İnsanların hüquq, azadlıq, qanuni maraqlarına, şərəf və ləyaqətinə, işgüzar nüfuzuna hörmət prinsipi; qanunçuluq prinsipi; vicdanlı davranış prinsipi; loyallıq prinsipi; mədəni davranış prinsipi; qərəzsizlik prinsipi; ictimai etimad prinsipi; peşəkarlıq və fərdi məsuliyyətin artırılması prinsipi ("Ədliyyə orqanları işçilərinin etik davranış qaydaları", m. 2.1-2.8).

17. Ədliyyə işçilərinin etik davranış qaydalarına əsasən məhkəmə ekspertisi hansı davranış xüsusiyyətlərinə malik olmalıdır?

Qaydalara əsasən məhkəmə ekspertisi:

- məhkəmə ekspertizasının aparılması ilə bağlı işin gedişində maraqlı olduğunu güman etməyə əsas verən proses iştirakçıları ilə şəxsi əlaqələr yaratmamalıdır;
- dövlət, qulluq, peşə və kommersiya sirri təşkil edən və qanunla qorunan məlumatları, habelə məhkəmə ekspertizasının aparılması ilə əlaqədar ona məlum olan və açıqlanması insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının pozulmasına səbəb ola bilən məlumatları yaymamalıdır ("Ədliyyə orqanları işçilərinin etik davranış qaydaları", m. 6.1.3).

III. Məhkəmə ekspertizası fəaliyyətini tənzimləyən qanunverici və digər normativ aktlar üzrə

1. "Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu nə vaxt qəbul olunub və Qanun hansı tarixdən qüvvəyə minmişdir?

Həmin Qanun 18 noyabr 1999-cu il tarixdə qəbul olunmuş və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 yanvar 2000-ci il tarixli Fərmanı ilə qüvvəyə minmişdir [9].

2. "Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanuna sonuncu dəyişikliklər nə vaxt edilmişdir və düzəlişlər hansı tarixdən qüvvəyə minmişdir?

"Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanuna sonuncu düzəlişlər 29 noyabr 2019-cu il tarixdə edilmişdir və yeni düzəlişlər 01 mart 2020-ci il tarixdən qüvvəyə minmişdir [9].

3. "Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun neçə fəsildən və neçə maddədən ibarətdir?

"Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun 5 fəsildən və 43 maddədən ibarətdir [9].

4. "Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu hansı hüquqi məsələləri tənzimləyir?

Həmin Qanun Azərbaycan Respublikasında məhkəmə ekspertizası fəaliyyətinin hüquqi, təşkilati əsaslarını və başlıca istiqamətlərini müəyyən edir, məhkəmə ekspertizasının təşkili və aparılması zamanı yaranan ictimai münasibətləri nizamladır [9].

5. Məhkəmə ekspertizası idarəsi nədir?

Məhkəmə ekspertizası idarəsi – məhkəmə ekspertizası fəaliyyətini həyata keçirən dövlət orqanıdır (*Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında Qanun, m.1*).

6. Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti nədir?

Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti – məhkəmə ekspertizasının təşkil edilməsi və aparılması ilə əlaqədar fəaliyyət olub, xüsusi elmi biliklər vasitəsilə proses iştirakçılarının hüquqlarının və qanuni mənafelərinin təmin edilməsi məqsədini daşıyır (*"Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.1*).

7. Məhkəmə ekspertizası fəaliyyətinin vəzifəsi nədən ibarətdir?

Məhkəmə ekspertizası fəaliyyətinin əsas vəzifəsi elm, texnika, incəsənət, sənətkarlıq və başqa sahələr üzrə xüsusi bilik əsasında sübut əhəmiyyətinə malik olan faktiki halların müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir (*"Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.3*).

8. Məhkəmə ekspertizası fəaliyyətinin prinsipləri hansılardır?

Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti - insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının qorunması; qanunçuluğun təmin edilməsi; ekspertin müstəqilliyi; elmin və texnikanın müasir nailiyyətlərindən istifadə edilməklə həyata keçirilən tədqiqatların obyektivliyi, hərtərəfliyi və tamlığı prinsiplərinə əsaslanır (*"Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.4*).

9. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizalar Mərkəzin ştat üzrə əməkdaşı olmayan mütəxəssislər tərəfindən də aparıla bilərmi?

Məhkəmə ekspertizaları Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzinin ştat üzrə əməkdaşı olmayan mütəxəssislər tərəfindən də aparıla bilər. Bu cür mütəxəssislərin təyin edilməsi, onların tərkibinin və fəaliyyət qaydasının təsdiq olunması Mərkəzin rəhbəri tərəfindən həyata keçirilir və "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimatın tələbləri ştatdankənar əməkdaşların ekspert fəaliyyətinə tam şəamil edilir ("Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 1.6).

10. Məhkəmə ekspertizası mərkəzinin fəaliyyət istiqamətləri hansılardır?

Məhkəmə ekspertizası mərkəzinin fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakılardır:

- məhkəmə ekspertizalarını keçirir və tədqiqatlar aparır;
- elmi-tədqiqat işlərini aparır, ekspert tədqiqatının yeni metod və metodikalarını hazırlayır və təkmilləşdirir;
- məhkəmə və hüquq mühafizə orqanlarına elmi-metodik kömək göstərir;
- ekspert profilaktikasını həyata keçirir;
- qanunvericiliklə müəyyən edilmiş digər istiqamətlərdə fəaliyyət göstərir ("Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzi haqqında" Əsasnamə, m.7).

11. Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertiza aparan neçə şöbə var və həmin şöbələrin vəzifələri nədən ibarətdir?

Mərkəzdə məhkəmə ekspertizası aparılan 9 şöbə vardır və həmin şöbələrdə Mərkəzin fəaliyyət istiqamətləri üzrə vəzifələr həyata keçirilərək 44 növ ekspertiza aparılır ("Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzi haqqında" Əsasnamə, m.27).

12. Məhkəmə ekspertizası mərkəzinin əsasnaməsi, strukturu və ştat vahidlərinin sayı kim tərəfindən və nə vaxt təsdiq olunmuşdur?

Mərkəzin əsasnaməsi, strukturu və ştat vahidlərinin bölgüsü Azərbaycan Respublikası ədliyyə nazirinin 28 dekabr 2007-ci il tarixli 44-T №-li əmri ilə təsdiq olunmuş və 10 yanvar 2008-ci il tarixdən tətbiq edilmişdir ("Məhkəmə ekspertizası mərkəzinin əsasnaməsinin, strukturunun və ştat vahidlərinin bölgüsünün təsdiq edilməsi barədə" Ədliyyə nazirinin 28.12.2007-ci il tarixli 44-T №-li əmri, m.1).

13. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində məhkəmə ekspertizasının icraatı hansı normativ sənədlə təşkil olunur?

Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində məhkəmə ekspertizalarının aparılması Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Kollegiyası tərəfindən 31 oktyabr 2014-cü il tarixdə 12-N nömrəli Qərarı ilə təsdiq olunmuş "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat (yeni redaksiyada) əsasında təşkil olunur.

IV. Kriminalistikanın əsasları üzrə

1. Kriminalistika nədir?

Kriminalistika – latın sözü olub “*kriminalis*” – “cinayət-kalıq” deməkdir. Bu termini XIX əsrin ikinci yarısında Avstriyalı kriminalist Hans Qross işlədib, ona qədər “elmi polis”, “texniki polis” və s. adlanıbdır.

Kriminalistika – baş vermiş cinayət hadisəsinin xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla onun istintaqı, açılması və qarşısının alınması məqsədilə həmin cinayəti xarakterizə edən və məlumat daşıyıcılarında əks olunan maddi və digər izlərin əmələ gəlmə mexanizminin qanunauyğunluqlarını müəyyən etməklə, eyni zamanda cinayət-prosessual qanunvericiliyin normalarına riayət etməklə onların aşkar edilməsi, götürülməsi və rəsmiləşdirilməsində istifadə edilən texniki vasitələr, taktiki üsul və metodlar haqqında elmdir [40].

2. Cinayətlərin açılmasında kriminalistikanın rolu (vəzifəsi) nədən ibarətdir?

Kriminalistikanın rolu (vəzifəsi) hüquq mühafizə orqanlarının cinayətkarlığa qarşı fəal mübarizə aparmaları üçün elmi cəhətdən hərtərəfli işlənilib hazırlanmış və müasir tələblərə cavab verən texniki, taktiki və metodik üsul və vasitələr işləyib hazırlamaqdan ibarətdir [40; 41].

3. Kriminalistikanın sistemi nədən ibarətdir?

Kriminalistikanın sisteminə daxildir:

- 1) Kriminalistikanın nəzəri və metodoloji əsasları;
- 2) Kriminalistik texnika;
- 3) Kriminalistik taktika;

4) Ayrı-ayrı növ cinayətlərin istintaqının kriminalistik metodikası [40; 41].

4. Kriminalistikanın funksiyaları hansılardır?

Kriminalistikanın aşağıdakı funksiyaları vardır:

- 1) Cinayət edilməsinin yeni üsullarını müəyyən etmək məqsədilə istintaq təcrübəsinin öyrənilməsi və ümumiləşdirilməsi;
- 2) Təcrübi işçilər tərəfindən işlənilib hazırlanmış kriminalistik üsulların müəyyən edilməsi, təkmilləşdirilməsi;
- 3) İstintaqın tələblərindən irəli gələn yeni üsul və metodların işlənilib hazırlanması [40; 41].

5. Kriminalistika hansı hüquq elmləri sisteminə daxildir?

Kriminalistika cinayət hüquqi bölməyə aiddir və cinayət, cinayət-prosessual qanunvericiliklə, kriminologiya, məhkəmə təbabəti və s. elm sahələri ilə sıx əlaqədədir [40; 41].

6. Kriminalistikada metod nədir?

“Metod” - yunanca “*methods*” sözündən olub, obyektiv maddi və mənəvi aləmin, təbiətin, ictimai həyatın və şüurun inkişaf qanunauyğunluqlarını tədqiq və dərk etmənin elmi cəhətdən əsaslandırılmış müəyyən üsulu deməkdir. Kriminalistika “kriminalistikanın metodları” anlayışı “kriminalistik metodlar” anlayışından geniş olub, kriminalistik metodlar və digər elmlərin metodları birlikdə kriminalistikanın metodlarını təşkil edir [40; 41].

7. Metodologiya nədir?

Metodologiya - müvafiq obyektlərin nəzəri və təcrübi fə-

aliyyətdə dərk edilməsi prinsipləri, metodları və onlara yanaşmanın sistemidir. Başqa sözlə, metodologiya məntiqi elmi dərkətmə ilə yanaşı, eyni zamanda konkret təcrübi fəaliyyətin sistemidir [38; 40; 41].

8. Kriminalistikada tətbiq edilən metodlar hansılardır?

Dialektik metod – bütün ictimai elmlərdə olduğu kimi, kriminalistika elmində də ən ümumi metod olub, onun metodologiyasının əsasıdır.

Ümumi (ümumelmi) metodlar bunlardır: müşahidə, təsvir etmə, ölçmə, müqayisə, eksperiment, analiz, sintez, induksiya və deduksiya.

Xüsusi elmi metodlar: riyazi, fiziki, kimyəvi, fiziki-kimyəvi, antropoloji, antropometrik, sosioloji.

Sırf kriminalistik metodlara - hissələrə görə təmin müəyyən edilməsi, pozma, silmə, sonradan əlavə etmə əlamətlərinin müəyyən edilməsi metodları, istintaq hərəkətlərinin planlaşdırılması, taktiki üsulların kompleks tətbiq edilməsi və s. aiddir [40; 41].

9. Model və modelləşdirmə nədir?

Model – əks, obraz mənasındadır. *Modelləşdirmə* – modellərin hazırlanması prosesi olub, obyektin modelini tədqiq edərək, nəticəsini orijinala (obyektə) tətbiq etməkdir [40; 41; 47].

10. Modelləşdirmənin hansı növləri vardır?

Modelləşdirmə aşağıdakı əsas iki sinfə bölünür:

- Maddi modelləşdirmə;
- İdeal modelləşdirmə [40; 41].

11. Maddi modellər məkanca hansı növlərə bölünürlər?

Maddi modellər *məkanca* aşağıdakı növlərə bölünürlər:

- *həndəsi modellər* (Belə modellərdə öz ölçüsü və forması olan ayrı-ayrı predmetlərin həcmi xüsusiyyətlərinin məcmusu əks etdirilir. Bunlara müxtəlif əşyalar, tikililər, qurğular, insanın zahiri görünüşü və s. aiddir);
- *fiziki oxşar modellər* (Bu modellər əslə mexaniki, dinamik və s. fiziki oxşarlıqlara malik olurlar. Onlara kinofilmlər, fonogramlar, videoekslər və s. aiddir);
- *riyazi oxşar modellər* (Bu modellər vasitəsi ilə predmetlərin, proseslərin, hadisələrin müxtəlif əlamətləri yenidən riyazi formula, riyazi bərabərlik şəklində yaradılır. Bunlar isə funksional kibernetik quğular, hesablama maşınları və s. köməyi ilə hazırlanır) [38; 39].

12. İdeal modellərin hansı növləri vardır?

İdeal modellər üç yerə bölünürlər:

- *Obrazlı modellər* – hipotez, oxşar və ideallaşdırılmış modellərdir. Bu modellər vasitəsi ilə əvvəlcədən məlum olan, eləcə də real mövcud olan obyektlər, yaxud da ehtimal olunan obyektlər haqqında təsvürlər əldə edilir.
- *Qarışıq modellər* – özündə sxemləri, xəritələri, çertyoqları, qrafikləri, kimyəvi struktur formulalarını əks etdirir ki, bu da tədqiqat obyektlərinin xüsusiyyətləri haqqında fikir yürütməyə imkan verir.
- *Simvolik modellər* – müxtəlif şərti nişanlar sistemidir. Belə modelin elementləri hərflər, rəqəmlər və s. simvolik işarələrlə göstərilir ki, onlar da müəyyən məntiqi ardıcılığın simvolu olaraq obyektin obrazını yox, onun anlayışını əks etdirir. Həmin modellərə cinayət qeydiyyatında istifadə edilən daktilo düsturlar aid ola bilərlər [40; 41].

13. İdeal modellər zamana görə hansı növlərə bölünürlər?

İdeal modellər zamana görə bölünürlər:

- *retrospektiv modellər* - keçmişdə mövcud olan və modeləşdirilən zaman mövcud olmayan hadisələri, predmetləri, hərəkət və prosesləri əks etdirirlər;
- *perspektiv modeləşdirmədə* - öz inkişafını davam edən obyekt əks olunur [40; 41].

14. Perspektiv modellər hansı növlərə bölünürlər?

Perspektiv modellər bölünürlər:

- *nəticəvi model* – tədqiqat prosesində əks olunan obyektin dəqiq məlum olan istiqamətini və sürətini göstərməklə, inkişafını əks etdirməklə dəqiq nəticə almağa imkan verir;
- *proqnoz model* – tədqiqat prosesində obyektin ehtimal olunan gələcək inkişafını öyrənməyə imkan verir [40; 41].

15. Həcminə görə modellərin hansı növləri vardır?

Həcminə görə modeləşdirmə bölünür:

- *ümumi model* - Azərbaycan Respublikası CPM-nin 139-cu maddəsinin tələblərindən irəli gələn sübut edilməli olan ümumi halların həllinə yönəlir;
- *xüsusi model* - ayrı-ayrı məsələlərin və halların öyrənilməsinə xidmət edir (məsələn, cinayətkarın şəxsiyyətinə aid olan modellər, hadisə yerinin modeli və s.).

Ümumi və xüsusi modellər həmçinin bölünürlər:

- *eyniləşdirici modellər* - konkret şəxslərin və ya predmetlərin özünəməxsus əlamət və xüsusiyyətlərini aşkara çıxarmağa, onların daxil olduqları qrupları müəyyən etməyə və eniləşdirməyə imkan veririlər;
- *istiqamətverici modellər* - müxtəlif obyektlər və hadisələr arasındakı əlaqəni müəyyən etməyə, hadisənin gələcək in-

kişafını, şəxslərin gələcək davranışını proqnozlaşdırmağa imkan veririlər;

- *təşkilati modellər* – iş üzrə müxtəlif konkret məsələlərin tədqiqatı ilə bilavasitə əlaqədar modellərin yaradılmasının məqsəduyğun ardıcılığını müəyyən etməyə imkan verir [40; 41].

16. Subyektinə görə modeləşdirmə hansı növlərə bölünür?

Subyektinə görə modeləşdirmə aşağıdakı növlərə bölünür:

- müstəntiq və ya məhkəmə tərəfindən modeləşdirmənin tətbiqi;
- əməliyyat-axtarış işçiləri tərəfindən həyata keçirilən modeləşdirmə;
- ekspert fəaliyyətində modeləşdirmə [40].

17. Kriminalistik eniləşdirmə nədir?

Eyniləşdirmə – istintaqı aparılan cinayət hadisəsi ilə bağlı obyektlərin eyniyyət məsələsini və hadisə ilə bağlı əlaqəsini müəyyən etmək məqsədi ilə aparılan müqayisəli tədqiqatdır. *Obyektin eyniliyi* dedikdə, onun əlamətlərinin başqa obyektlərdə, eləcə də ona oxşar, yaxud həmin növ və cinsdən olan başqa obyektlərdə təkrar olunmaması və fərqlənməsi başa düşülür [40; 47].

18. Kriminalistik eniləşdirmənin hansı növləri vardır?

Eyniləşdirmə subyektinə görə: 1) istintaq, 2) məhkəmə, 3) əməliyyat-axtarış və 4) ekspert eniləşdirməsinə bölünür [40; 47].

19. Eyniləşdirmənin obyektləri hansılardır?

Eyniləşdirmənin obyektləri bölünür:

- *eyniləşdirilən* obyekt cinayət hadisəsi zamanı izi qoymuş obyektidir və onun müəyyən edilməsi eyniləşmə tədqiqatının məqsədidir;
- *eyniləşdirən* obyektlər izləri özündə əks etdirən obyektlərdir (bunlara hadisə yerində qalmış ayaq, əl və digər izlər, götürülmüş maddi sübutlar, eləcə də obyektin insan hafizəsində qalmış ideal əksi həmin izlərə aiddir) [40; 47].

20. Müqayisə nümunələri hansılardır?

Müqayisə nümunələri: a) *sərbəst* və b) *eksperimental* nümunələrə bölünürlər [40; 47].

21. Eyniləşmənin əlamətləri hansılardır?

Eyniləşdirmə əlamətləri iki qrupa bölünür:

- 1) Obyektin qrup mənsubiyyətini müəyyən edən, eyni cins, yaxud növ obyektləri ümumi şəkildə xarakterizə edən və onu ona oxşar başqa növ və cins obyektlərdən fərqləndirən xassələrə malik əlamətlərə - *ümumi əlamətlər* deyilir;
- 2) Obyektini ona oxşar obyektlərdən fərqləndirən konkret fərdi əlamətlərə isə - *xüsusi əlamətlər* deyilir [40; 47].

22. Ekspert eyniləşdirməsinin ümumi metodikası hansı mərhələlərdən ibarətdir?

Ekspert eyniləşdirməsinin ümumi metodikası aşağıdakı mərhələlərdən ibarətdir:

1. Tədqiqata hazırlıq;
2. Eyniləşdirmə obyektlərinin ayrılıqda tədqiqatı;
3. Müqayisəli tədqiqat (tutuşdurma, üst-üstə qoyma, bir-ləşdirmə);

4. Müqayisəli tədqiqatın nəticələrinin qiymətləndirilməsi [38; 40; 41; 47].

23. Kriminalistik diaqnostika nədir?

Kriminalistik diaqnostika – obyektlərdə baş verən dəyişikliklərin, belə dəyişikliklərin səbəblərinin törədilmiş cinayət hadisəsi ilə əlaqəsini müəyyən etmək məqsədi ilə xüsusiyyətlərinin və vəziyyətlərinin tədqiqatıdır.

“Diaqnostik tədqiqat” anlayışına: a) obyektin xüsusiyyətlərinin və vəziyyətinin müəyyən edilməsi; b) baş vermiş hadisənin hallarının aydınlaşdırılması; c) məlum faktlar arasındakı səbəbli əlaqənin müəyyən edilməsi daxildir [38; 40; 41; 47].

24. Kriminalistik fərziyyə nədir?

Kriminalistik fərziyyələr – müstəntiq və digər subyektlərin törədilmiş cinayət hadisəsi və onun ayrı-ayrı halları haqqında faktiki cəhətdən əsaslandırılmış, məntiqin qanunlarına uyğun olaraq qurduqları ehtimal xarakterli əqli nəticələndir [40; 41].

25. Fərziyyələrin hansı növləri vardır?

Fərziyyələr bölünür:

- a) subyektinə görə (istintaq, məhkəmə, ekspert, əməliyyat-axtarış fərziyyələri);
- b) müəyyən edilmiş halların həcminə görə (ümumi – bütövlükdə cinayət hadisəsinin xarakterini aydınlaşdıran və xüsusi – işin ayrı-ayrı hallarına dair fərziyyələr);
- c) məntiqi əlaqəyə görə (əsas – istintaqın həmin mərhələsində sərəncamda olan faktiki materiallar üzrə qurulan fərziyyələr və əks – əsas fərziyyələrin məntiqi inkarını ifadə edən fərziyyələr);

d) ittihamın predmetinə görə (işin hallarına dair, təqsirləndirilən şəxsin əməli ilə bağlı qurulan fərziyyələr) [40; 41].

26. İstintaq şəraiti nədir?

İstintaq şəraiti – istintaq aparılan konkret cinayət işinin, yaxud müəyyən kateqoriya işlərin istintaqının müəyyən mərhələsində məcmusudur [40].

27. Taktiki əməliyyat nədir?

Taktiki əməliyyat – istintaq şəraiti nəzərə alınmaqla cinayət işinin ümumi məqsədinə xidmət edən taktiki məsələlərin həll edilməsi məqsədi ilə cinayət-prosessual qanunvericiliyin normalarına riayət etməklə, əlaqələndirilmiş şəkildə keçirilən hərəkətlər (istintaq, əməliyyat-axtarış, yoxlama-təftiş və s.) sistemidir [40].

28. Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Məhkəmə Ekspertizası İnstitutu nə vaxt yaradılıb?

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 15 dekabr 1960-cı il tarixli 1049 №-li Qərarı ilə Bakı Elmi-Tədqiqat Kriminalistik Laboratoriyasının bazasında Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin Hüquq Komissiyasının yanında *Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Məhkəmə Ekspertizası İnstitutu* yaradılmış və İnstitut 1961-ci ilin yanvar ayından fəaliyyətə başlamışdır. Sonralar İnstitut Ədliyyə Nazirliyinin tabeliyinə verilmişdir [40].

29. Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Məhkəmə Ekspertizası İnstitutu nə vaxt Elmi-Tədqiqat Məhkəmə Ekspertizası, Kriminalistika və Kriminologiya Problemləri İnstitutu adlandırılmışdır?

Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Məhkəmə Ekspertizası İnsti-

tutu 30 iyul 1991-ci il tarixdən etibarən *Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Məhkəmə Ekspertizası, Kriminalistika və Kriminologiya Problemləri İnstitutu* kimi fəaliyyətini davam etdirmişdir [40].

30. Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Məhkəmə Ekspertizası, Kriminalistika və Kriminologiya Problemləri İnstitutu nə vaxtdan Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzi kimi fəaliyyət göstərir?

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30 iyun 2001-ci il tarixli Fərmanı ilə bütün növ məhkəmə (qeyri-tibb) ekspertizalarının yalnız Ədliyyə Nazirliyində aparılması müəyyən olunmuşdur. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Ədliyyə orqanlarının inkişafı haqqında” Fərmanına müvafiq olaraq Elmi-Tədqiqat Məhkəmə Ekspertizası, Kriminalistika və Kriminologiya Problemləri İnstitutu Ədliyyə Nazirliyinin yeni strukturunda *Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzi* adlandırılmış və ona “*Baş İdarə*” səlahiyyəti verilmişdir.

Bununla əlaqədar olaraq Azərbaycan Respublikası ədliyyə nazirinin 28 dekabr 2007-ci il tarixli 44 №-li əmri ilə “Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzi haqqında” Əsasnamə təsdiq edilmiş və Əsasnamənin tətbiqi 10 yanvar 2008-ci il tarixdən başlanmışdır [16].

31. Kriminalistik texnika nədir?

Kriminalistik texnika – kriminalistikanın bir bölməsi olub, törədilmiş cinayət hadisəsi ilə bağlı məlumatların aşkar olunması, götürülməsi, qeyd edilməsi, toplanmış məlumatların tədqiq edilməsi, həmçinin cinayətlərin qarşısının alınması məqsədilə elmi-texniki vasitələrin işlənilib hazırlanması haqqında nəzəri müddəalardan və təkliflərdən ibarətdir [40; 41].

32. Kriminalistik texnikanın tətbiqi sahələri hansılardır?

Kriminalistik texnika aşağıdakı sahələrdə tətbiq edilir:

- Əməliyyat-axtarış fəaliyyətində;
- İstintaqda;
- Ekspertiza tədqiqatında;
- Profilaktik tədbirlərin hazırlanmasında [40; 41].

33. Kriminalistik texniki vasitələr hansı növlərə bölünür?

Kriminalistik texniki vasitələr bölünürlər:

1. *Axtarıcı vasitələr* (əl izlərinin, toz, tük və s. mikrohisəciklərin aşkar edilməsi üçün böyüdücü lupalar, qrafit, alüminium və s. tozlar; mikroobyektlərin axtarılması üçün iriböyüdücü lupalar, ultra bənövşəyi “ИК-1”, “ОЛД-41” qurğuları və s.; atəş izlərini, şübhəli şəxsin paltarında metal quruntularını aşkar etmək üçün “С-70”, “Ворон-3” cihazları və s.; silahları, sursatları, sındırma alətlərini və s. tapmaq üçün “ИМП”, “ИРИС” və başqa maqnitli qaldırıcı qurğular; paltarda, məbeldə metal məmulatları axtarmaq üçün «Qamma» markalı metalaxtaran aparat);

2. *Obyektlərin qeyd edilməsi və götürülməsi üçün vasitələr* (daktiloplyonkalar, gips, plastilin, “K” pastası, foto-video-səsyazma aparatları və s.);

3. *Obyektlərin tədqiq edilməsi vasitələri* (ilkin tədqiqat vasitələri olan kriminalistik mikroskoplar, lupalar, ölçmə vasitələri, cıvə, kvars lampaları, elektron-optik dəyişdiricilər və s.) [40; 41; 47].

34. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində məhkəmə-ballistik və trasoloji tədqiqatların aparılmasında ən çox hansı kriminalistik texniki vasitələrdən istifadə olunur?

Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində məhkəmə-ballistik və trasoloji tədqiqatların aparılmasında əsasən aşağıdakı optik avadanlıqlardan istifadə olunur:

- istənilən böyük qabaritli obyektəki izin, yaxud hissəciyin 4 dəfəyədək böyüdülməklə və 400-700 diapazonda ağ və flüoresent işıqlarla işıqlandırılmaqla tədqiq edilməsində istifadə olunan “Crime-lite ML” markalı stasionar lupa;

- ballistik və trasoloji tədqiqatlar aparılarkən böyük qabaritli obyektin yandan düşən və koaksial işıq altında mikroskopik tədqiqatın aparılmasında, izlərin yüksək formatlı, rəqəmli əkslərinin alınmasında, eyniləşmə sisteminə ötürülməsi üçün tam hazırlanmasında istifadə olunan “Leika MZ 60” markalı stereomikroskop;

- atılmış giliz və güllələrin ballistik tədqiqatlar aparılarkən eyniləşdirilməsi (yandan düşən və koaksial işıq altında), izlərin fotosəklinin alınması, qeydiyyatı zamanı eyniləşmə sistemə ötürülməsində istifadə olunan “Leika FS C” markalı müqayisəli kriminalistik mikroskop;

- latent əl-barmaq və ovuc izlərinin işlənməsi və qeydiyyatı üzrə “DCS-3” rəqəmli sistemi;

- daktiloskopik tədqiqatlar apararkən böyük qabaritli obyektlərin üzərində olan izlərin buxarlanma və avtomatik tozlanma metodu ilə işlənməsində istifadə olunan “MVC-3000” markalı buxarlandırıcı kamera [47].

35. Kriminalistik taktika nədir?

Kriminalistik taktika – kriminalistikanın müstəqil bir bölməsi olub, cinayətlərin açılmasında, istintaqında və qarşısının alınmasında iştirak edən şəxslərin davranışlarının qanunauy-

ğunluqlarını sistemli şəkildə əks etdirən ümumi müddəalar sistemidir ki, onların da əsasında tipik və konkret istintaq şəraitində ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin, taktiki əməliyyatların həyata keçirilməsinin ən optimal variantları haqqında xüsusi elmi-təcrübə təklifləri işləyib hazırlayıb [36; 37].

36. *Taktiki üsul nədir?*

Taktiki üsul – istintaqı aparan şəxsin cinayətlərin istintaqı ilə bağlı vəzifələrin həll edilməsini ən səmərəli təmin edən hərəkət üsulu və ya davranışıdır [40; 41].

V. Məhkəmə ekspertizasının əsasları üzrə

1. *Məhkəmə ekspertizası nədir?*

Məhkəmə ekspertizası – təhqiqat, ibtidai istintaq orqanının və ya məhkəmənin (hakimin) icraatında olan işin halları barədə informasiya daşıyan maddi obyektlər, hadisələr və proseslər haqqında xüsusi elmi biliklər əsasında aparılan tədqiqatdır («*Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında*» Qanun, m.1).

2. *Məhkəmə eksperti (ekspert) kim ola bilər?*

Ali təhsilli və müəyyən ekspertiza ixtisası üzrə xüsusi biliklərə malik Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı ekspert ola bilər («*Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında*» Qanun, m.11, «*Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında*» Təlimat, b. 1.5).

Ekspert elm, texnika, incəsənət və digər peşə sahəsində xüsusi biliklərdən istifadə etməklə rəy verməyə qadir olan, cinayət prosesində şəxsi marağı olmayan, öz razılığı əsasında materialların tədqiqinin aparılması üçün cinayət prosesini həyata keçirən orqan və ya onun tələbi ilə ekspert müəssisəsinin rəhbərliyi tərəfindən təyin edilmiş şəxsdir (*Azərbaycan Respublikası CPM, m.97.1*).

3. *Məhkəmə eksperti (ekspert) kim ola bilməz?*

İkili vətəndaşlığı, digər dövlətlər qarşısında öhdəlikləri olan şəxs, din xadimi, məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı ilə fəaliyyət qabiliyyəti olmayan və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyətli hesab olunmuş, cinayət törətdiyinə görə məhkum olunmuş, barəsində ekspertiza fəaliyyəti ilə məşğul olma

hüququndan məhrum etmə və ya tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi edilməsi haqqında qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarı çıxarılmış, habelə barəsində cinayət işinin icraatına bəraətverici əsaslar olmadan xitam verilmiş şəxs məhkəmə ekspertinə ola bilməz ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.11).

4. Şəxs hansı halda məhkəmə eksperti qismində fəaliyyət göstərə bilər?

Şəxs məhkəmə eksperti kimi fəaliyyət göstərmək üçün məhkəmə eksperti şəhadətnaməsini aldıqdan və barəsində məlumat Reyestrə daxil edildikdən sonra məhkəmə eksperti qismində fəaliyyət göstərə bilər ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.11).

5. Özəl məhkəmə eksperti qismində fəaliyyət göstərmək istəyən şəxs qanunda göstərilən tələblərin necəsinə cavab verdikdə onun müraciəti qəbul edilir?

"Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanunun 11-ci maddəsinin birinci və ikinci hissələrində göstərilən tələblərə cavab verən və özəl məhkəmə eksperti qismində fəaliyyət göstərmək istəyən şəxs özəl məhkəmə eksperti şəhadətnaməsini almaq üçün müvafiq dövlət rüsumunun ödənildiyini təsdiq edən sənədlə yanaşı aşağıdakı tələblərdən birinə cavab verdiyini təsdiq edən sənədləri təqdim etməlidir:

- 1) ekspert qismində fəaliyyət göstərmək istədiyi ixtisas üzrə ən azı 10 il işlədiyini;
- 2) ekspert qismində fəaliyyət göstərmək istədiyi ixtisas üzrə fəlsəfə doktoru və ya elmlər doktoru elmi dərəcəsinin olduğunu;
- 3) xüsusi biliklərə malik olduğunu təsdiq edən beynəlxalq səviyyədə tanınan sənədlərinin (diplom, sertifikat və sair)

mövcudluğunu ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.11).

6. Özəl məhkəmə eksperti qismində fəaliyyət göstərmək istəyən şəxslərin icbari təliminin keçirilməsi qaydaları və icbari təlimin proqramı necə müəyyən edilmişdir?

Özəl məhkəmə eksperti qismində fəaliyyət göstərmək istəyən şəxs müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən internet informasiya ehtiyatı vasitəsilə təşkil edilən məhkəmə ekspertizası fəaliyyətinə dair qanunvericiliyin ümumi tələbləri, ekspert rəyinin tərtib edilməsi qaydaları və etik davranış kodeksinin müddəalarına dair icbari təlimdə iştirak etməlidir. Təlimin keçirilməsi qaydasını müvafiq icra hakimiyyəti orqanı müəyyən edir. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı özəl məhkəmə eksperti qismində fəaliyyət göstərmək istəyən şəxslərlə müsahibə keçirir ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.11).

7. Özəl məhkəmə eksperti qismində fəaliyyət göstərmək istəyən şəxslərə məhkəmə eksperti şəhadətnaməsi verilməsi qaydaları necə müəyyən edilmişdir?

Özəl məhkəmə ekspertlərinə şəhadətnamələr müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən verilir və şəhadətnamənin verilməsi qaydası müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.11).

8. Hansı məhkəmə ekspertizaları yalnız məhkəmə ekspertizası idarələri tərəfindən həyata keçirilir?

Məhkəmə-tibb (məhkəmə-psixiatriya), məhkəmə-balisitik, məhkəmə partlayış-texniki, pul nişanları və qiymətli ka-

ğızların, narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının, güclü təsir edən və zərərli maddələrin, dərman vasitələrinin məhkəmə ekspertizaları yalnız məhkəmə ekspertizası idarələri tərəfindən həyata keçirilir ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m. 23).

9. Məhkəmə Ekspertlərinin Reyestrinə hansı məlumatlar daxil edilir?

Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı məhkəmə ekspertizası idarələrinin ekspertləri və özəl məhkəmə ekspertləri barədə məlumatları Məhkəmə Ekspertlərinin Reyestrinə daxil edir. Reyestr açıqdır, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının rəsmi internet sahifəsində yerləşdirilir və məlumatlar daim yenilənir ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m. 11-3).

10. Ekspert hansı hallarda Məhkəmə Ekspertizası Tədqiqat Metodlarının Dövlət Reyestrinə daxil olmayan metodlardan istifadə edə bilər?

Ekspertlər məhkəmə ekspertizasının aparılması zamanı Məhkəmə Ekspertizası Tədqiqat Metodlarının Dövlət Reyestrinə daxil olan tədqiqat metodlarından istifadə edir. Ekspertlər Məhkəmə Ekspertizası Tədqiqat Metodlarının Dövlət Reyestrinə daxil olmayan metoddan yalnız həmin metodun aşağıdakı bütün şərtlərə cavab verdiyini ekspert rəyində əsaslandırmaqla istifadə edə bilər:

- 1) qanunda nəzərdə tutulmuş norma və prinsiplərə zidd deyildir;
- 2) elmi cəhətdən əsaslandırılmışdır;
- 3) insanların həyat və sağlamlığı və ətraf mühit üçün təhlükəsizdir ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m. 11-4).

11. Məhkəmə ekspertizasının metodik fondu hansı məlumatlar daxil edilir?

Məhkəmə ekspertizalarının elmi-metodik materiallarından ibarət xüsusi fond yaradılır. Həmin materialların elektron nüsxələri fonda daxil edilir. Fondun yaradılması və istifadə qaydaları müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m. 11-5).

12. Məhkəmə ekspertlərinin attestasiya müddətləri və attestasiyada ekspertin hazırlıq səviyyəsinin yekunu necə müəyyən edilmişdir?

Məhkəmə ekspertləri 5 ildə bir dəfədən çox olmayaraq attestasiyadan keçirilir. 20 ildən artıq müddətdə ekspert qismində fəaliyyət göstərən şəxslər attestasiyadan azadrlar. Attestasiya nəticəsində məhkəmə ekspertizası idarələrinin ekspertlərinə ixtisaslaşmasından və hazırlıq səviyyəsindən asılı olaraq ixtisas dərəcəsi verilir ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m. 11-2).

13. Hansı hallarda məhkəmə ekspertinin fəaliyyətinə xitam verilməlidir?

Aşağıdakı hallarda müvafiq icra hakimiyyəti orqanı şəhadətnaməni ləğv edərək məhkəmə ekspertinin fəaliyyətinə xitam verir:

- şəxs öz arzusu ilə şəhadətnaməni ləğv olunması barədə yazılı ərizə verdikdə;
- şəhadətnamə almaq üçün təqdim edilən sənədlərdə bilərəkdən təhrif olunmuş məlumatların qeyd edildiyi aşkar olunduqda;
- şəhadətnamə alındıqdan sonra 5 il ərzində məhkəmə eks-

perti qismində fəaliyyət göstərmədikdə;

- attestasiyadan keçə bilmədikdə və ya attestasiya keçməkdən yayındıqda;

- qanunvericiliyin tələblərini kobud və ya mütləmadi pozmaqla ekspertiza apardıqda;

- ekspertin fəaliyyət qabiliyyətinin məhdudlaşdırılması və ya fəaliyyət qabiliyyəti olmayan şəxs hesab olunması barədə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarı olduqda;

- ekspertin Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına xitam verildikdə və ya ekspert Azərbaycan Respublikasından daimi yaşayış üçün başqa ölkəyə köçüb getdikdə;

- ekspert məhkum edildikdə, onun barəsində ekspertiza fəaliyyəti ilə məşğul olma hüququndan məhrum etmə və ya tibbi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq edilməsi haqqında qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarı olduqda;

- ekspert barəsində cinayət işinin icraatına bəraətverici əsaslar olmadan xitam verildikdə;

- ekspert vəfat etdikdə, məhkəmə tərəfindən ölmüş elan edildikdə və ya itkin düşmüş hesab edildikdə.

Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı şəhadətnaməsi ləğv edilmiş ekspertin adını Məhkəmə Ekspertlərinin Reyestrindən çıxarır. Şəhadətnaməsi ləğv edilmiş ekspertə qəbul edilmiş qərarla bağlı üç iş günü müddətində məlumat verilir ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m. 11-1).

14. Ekspert rəyi nədir?

Ekspertin rəyi – məhkəmə ekspertizasını təyin (sifariş) etmiş orqanın və ya şəxsin ekspertin qarşısında qoyduğu suallara verilən əsaslandırılmış yekun nəticədir ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.1, Azərbaycan Respublikası CPM, m.127).

15. Məhkəmə ekspertizasının predmetinə nə daxildir?

Məhkəmə ekspertizasının predmeti – məhkəmə ekspertizasının həll etdiyi məsələlər dairəsidir ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.1).

16. Məhkəmə ekspertizası tədqiqatının metodu nədir?

Məhkəmə ekspertizasının metodu – məhkəmə ekspertizasının predmeti ilə bağlı işin halları barədə informasiya daşıyan maddi obyektlər, hadisələr və proseslərin tədqiqi zamanı tətbiq edilən üsul və vasitələr sistemidir ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.1).

17. Ekspert tədqiqatının obyektləri hansılardır?

Ekspert tədqiqatının obyektləri - maddi sübutlar, sənədlər, müqayisəli tədqiqat üçün nümunələr, əşyalar, canlı insanlar və onun psixi vəziyyəti, heyvanlar, meyllər və onların hissələri, həmçinin əsasında məhkəmə ekspertizası aparılması üçün zəruri olan iş materiallarıdır ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.8).

18. Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində hansı əsaslar üzrə ekspertizalar aparılır?

Mərkəzdə aşağıdakı əsaslar üzrə ekspertizalar aparılır:

- Azərbaycan Respublikasının prosesual qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş hallarda təhqiqatşının, müstəntiqin və ya prokurorun qərarı, yaxud məhkəmənin (hakimin) qərarı (qərarı) ilə təyin edilmiş məhkəmə ekspertizaları;

- Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual, İnzibati Prosesual və İnzibati Xətalər məəcəllələrində nəzərdə tutulmuş hallarda fiziki və ya hüquqi şəxslər, həmin şəxslərin vəkilləri və nümayəndələri (qanuni nümayəndələri) tərəfindən si-

fariş edilmiş məhkəmə ekspertizaları;

- "İnzibati icraat haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda nəzərdə tutulmuş hallarda inzibati orqanın qərarı ilə təyin edilmiş və ya maraqlı şəxslər tərəfindən sifariş edilmiş məhkəmə ekspertizaları;

- Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcələsinə əsasən cinayət təqibi xüsusi ittiham qaydasında həyata keçirildiyi halda təqsirləndirilən şəxs və ya onun müdafiəçisi, yaxud mülki cavabdeh tərəfindən sifariş edilmiş məhkəmə ekspertizaları;

- notariusun və ya notariat hərəkətləri aparmaq səlahiyyəti olan orqanların və vəzifəli şəxslərin müraciəti əsasında ekspertizalar ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.21, Azərbaycan Respublikası CPM, m. 264, "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 1.3.1-1.3.5).

19. Müqayisəli tədqiqat üçün nümunələr kim tərəfindən götürülür, ekspert tərəfindən götürülə bilərmi?

Məhkəmə ekspertizasını təyin (sifariş) etmiş orqan və ya şəxs Azərbaycan Respublikasının prosesual qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada müqayisəli tədqiqat üçün nümunələr götürür və onları işə əlavə edir. Nümunənin götürülməsi məhkəmə ekspertizası fəaliyyətinin bir hissəsidir, bu hərəkət məhkəmə ekspertizasını aparan ekspert tərəfindən həyata keçirilir ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.22, Azərbaycan Respublikası CPM, m. 273.4, "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 3.5.16).

20. Ekspert hansı hallarda ekspertizanın aparılmasından aşağıdakı hallarda imtina edə bilər?

Ekspert məhkəmə ekspertizasının aparılmasından aşağıdakı hallarda imtina edə bilər:

- məhkəmə ekspertizasının təyin (sifariş) edilməsinin prosesual qaydası pozulduqda və bu ekspertizanın aparılmasını çətinləşdirdikdə və ya onun aparılmasını qeyri-mümkün etdikdə;

- verilən suallar ekspertin zəruri biliyindən kənara çıxdıqda; - tədqiqat obyektləri və iş üzrə materiallar rəy verilməsi üçün yarasız olduqda və ya kifayət qədər olmadıqda və onların tamamlanması barədə ekspertin vəsətəti təmin edilmədikdə;

- tədqiqat aparılması və rəy verilməsi üçün zəruri olan şərait, metodik vəsait və avadanlıqlar olmadıqda;

- ekspertin həyatı və sağlamlığı üçün real təhlükə mövcud olduqda ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.12, "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 3.2).

21. Ekspertizanın aparılması mümkünsüz olarsa hansı tədbirlər görülməlidir?

Məhkəmə ekspertizasının təyin (sifariş) edilməsinin prosesual qaydası pozulduqda və bu ekspertizanın aparılmasını çətinləşdirdikdə və ya onun aparılmasını qeyri-mümkün etdikdə; verilən suallar ekspertin zəruri biliyindən kənara çıxdıqda; tədqiqat aparılması və rəy verilməsi üçün zəruri olan şərait, metodik vəsait və avadanlıqlar olmadıqda; ekspertin həyatı və sağlamlığı üçün real təhlükə mövcud olduqda ekspert 5 (beş) gün müddətində məhkəmə ekspertizasını təyin (sifariş) etmiş orqana və ya şəxsə yazılı məlumat verir ("Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 5.8).

22. Məhkəmə ekspertizası hansı siniflərə bölünür?

Məhkəmə ekspertizası aşağıdakı siniflərə bölünür:

1-ci sinif. Kriminalistik (ənənəvi) ekspertizalar (trasoloji, ballistiki, portret, sənədlərin kriminalistik ekspertizası).

2-ci sinif. Məhkəmə-təbabət və psixofizioloji ekspertizalar.

3-cü sinif. Məhkəmə mühəndis-texniki ekspertizaları.

4-cü sinif. Məhkəmə mühəndis-nəqliyyat ekspertizaları.

5-ci sinif. Məhkəmə mühəndis-texnoloji ekspertizalar.

6-cı sinif. Məhkəmə-iqtisad ekspertizaları.

7-ci sinif. Məhkəmə-bioloji ekspertizalar.

8-ci sinif. Məhkəmə-ekoloji ekspertizalar.

9-cu sinif. Məhkəmə-kənd təsərrüfatı ekspertizaları.

10-cu sinif. Məhkəmə-incəsənətşünaslıq ekspertizaları [40].

23. Cinayət hadisələrinin araşdırılmasında məhkəmə ekspertizasının rolu və yeri nədən ibarətdir?

Cinayət hadisələrinin istintaqında obyektiv həqiqətin müəyyən edilməsi üçün əhəmiyyət kəsb edən faktların aydınlaşdırılmasında məhkəmə ekspertizasının rolu və yeri ondan ibarətdir ki, ekspert rəylərində işin açılmasına böyük köməklik edən hallar müəyyən edilir, dəqiqləşdirilir, hətta bəzən yəni, araşdırmaya həmin vaxtadək məlum olmayan yeni hallar açılır [40; 41; 47].

24. Materiallar ekspertizaya göndərilərkən hansı tələblərə riayət olunmalıdır?

Materiallar ekspertizaya göndərilərkən aşağıdakı tələblərə əməl olunmalıdır:

- ekspertizanın təyin edilməsi prosessual cəhətdən əsaslandırılmalıdır;
- ekspertiza vaxtında təyin edilməlidir;

38

- ekspertizanın təyin edilməsinə və aparılmasına səbəb olmuş faktiki vəziyyət ekspertə dəqiq bildirilməlidir;

- tədqiqat obyektlərinin toplanması və ekspertiza üçün hazırlanması qaydalarına riayət edilməlidir;

- tədqiqat obyektlərinin yaranması haqqındakı məlumatlar mötəbər olmalıdır [40; 41].

25. Ekspert tədqiqatının metodikası nədir?

Ekspert tədqiqatının metodikası – cinayət və ya mülki işlər üzrə zəruri faktların müəyyən edilməsi üçün məhkəmə ekspertizası obyektlərinin öyrənilməsi zamanı tətbiq olunan metodlar və texniki vasitələr sistemidir [40; 41; 47].

26. Ekspert tədqiqatı hansı istiqamətlərdə aparılır?

Ekspert tədqiqatı 2 istiqamətdə aparılır:

1) *Eyniləşdirici tədqiqatlar* - obyektlərin qrup mənsubiyyətinin və fərdi eyniliyinin müəyyən edilməsi məqsədi ilə konkret əlamətlər üzrə aparılır. Obyektin qrup mənsubiyyəti növ və cins əlamətləri ilə, fərdi eynilik isə ümumi və xüsusi əlamətlərlə müəyyən edilir;

2) *Diagnostik (qeyri-eyniləşdirici)* – tədqiqatların əsas məqsədi hadisənin, yaxud məlum səbəblərin gətirib çıxardığı nəticəni aydınlaşdırmaq, onun vaxtını, cinayətin edilməsi üsullunu, tədqiqat obyektlərinin yaranması mənbəyini və s. halları müəyyənləşdirməkdir [38; 47].

27. Ekspert tədqiqatının mərhələləri hansılardır?

Ekspert tədqiqatı 3 mərhələdən ibarətdir:

- tədqiqata hazırlıq;
- bilavasitə tədqiqat;
- tədqiqat zamanı alınmış nəticələrin qiymətləndirilməsi və rəsmiləşdirilməsi [38; 40; 47].

39

28. Ekspert rəyi hansı tələblərə cavab verdikdə sübut növü kimi qiymətləndirilə bilər?

Ekspert rəyi yalnız aşağıdakı tələblərə riayət olunmaqla tərtib edildikdə sübut növü kimi qəbul oluna bilər:

- a) ekspert rəyi qanunla müəyyən edilmiş prosesual qaydalara müvafiq olsun;
- b) ekspert rəyi müəyyən sahədə xüsusi biliyə malik olan şəxs tərəfindən verilsin;
- c) rəy müvafiq formada tərtib olunsun [38; 47].

29. Ekspert hansı hallarda dindirilə bilər?

Ekspert aşağıdakı hallarda təhqiqat apararı şəxs, müstəntiq və ya məhkəmə (hakim) tərəfindən dindirilə bilər:

- ekspertin rəyi kifayət qədər aydın olmadıqda və ya həmin rəyde əlavə tədqiqatlar aparılmasını tələb etməyən boşluqlar olduqda;
- rəyde istifadə olunmuş terminlərin və tətbiq edilən mətləhlərin dəqiqləşdirilməsinə zərurət yarandıqda.

Təyin olunmuş konkret məhkəmə ekspertizasının predmetinə aid olmayan məlumatlarla əlaqədar və rəy veriləndəki ekspert dindirilə bilməz ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.14, Azərbaycan Respublikası CPM, m. 272).

30. Ekspert profilaktikası nədir?

Ekspert profilaktikası – ekspertin tədqiqat zamanı üzə çıxardığı və ekspertiza təyin etmiş orqana bildirdiyi, cinayətin baş verməsinə səbəb olmuş, yaxud köməklik etmiş halların qarşısının alınmasına dair tövsiyələrdir [68].

31. Prosesual qanunvericiliyə əsasən, Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində ekspert hansı müddətlərdə tədqiqat aparıb rəy verməlidir?

Ekspertiza aparılması haqqında qərar (qərardad) Mərkəzə daxil olduğu və ya məhkəmə ekspertizasının sifariş edilməsi barədə müqavilə bağlandığı vaxtdan ekspert aşağıdakı müddətlərdə yazılı formada rəy verir, onu öz imzası ilə təsdiq edir və dərhal ekspertizanı təyin (sifariş) etmiş orqana və ya şəxsə göndərilir:

- Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsinə uyğun olaraq təhqiqatşının, müstəntiqin, prokurorun və hakimnin qərarı 1 (bir) aydan gec olmayaraq;

- Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsinə uyğun olaraq, məhkəmənin qərarı 1 (bir) aydan gec olmayaraq, həmin Məcəllənin 172.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş işlərə münasibətdə 10 gündən gec olmayaraq, 172.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş işlərə münasibətdə 3 gündən gec olmayaraq;

- Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə uyğun olaraq, hakimin, səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxsin) qərarı 10 gündən gec olmayaraq;

- "İnzibati icraat haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq, qanunvericilikdə başqa müddət nəzərdə tutulmamışdırsa, inzibati orqanın qərarı 30 gündən gec olmayaraq;

- İnzibati məhkəmə icraatında məhkəmə ekspertizası ilə bağlı məsələlərin tənzimlənməsində Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsinin müvafiq müddəaları tətbiq olunur;

- Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual, Mülki Prosesual, İnzibati Prosesual, İnzibati Xətalər Məcəllələrinə və "İnzibati icraat haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq, ekspertizanı sifariş edən şəxsə bağlanan müqavilədə göstərilən müddətdə ("Azərbaycan Respubli-

kası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında” Təlimat, b. 4.1).

32. Ekspertizanın aparılması müddətləri Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində necə hesablanır?

Ekspertizanın aparılması müddətləri prosessual qanunvericiliyin tələblərinə əməl olunmaqla işin həcmindən (tədqiqat obyektlərinin sayı, mürəkkəbliyi və s.) asılı olaraq Mərkəzin (struktur qurumun) rəhbəri tərəfindən müəyyən edilir. Ekspertizanın aparılma müddəti materialın Mərkəzə daxil olduğu gündən hesablanır və rəyin imzalandığı gündə başa çatır (“Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında” Təlimat, b. 4.3 və 4.5).

33. Ekspertizanın aparılmasını prosessual qanunvericilikdə və məhkəmə ekspertizasının sifarişi edilməsi barədə müqavilədə göstərilən müddətlərdə təmin etmək mümkün olmadıqda Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində hansı hərəkətlər edilməlidir?

Ekspertizanın aparılmasını “Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında” Təlimatın 4.1-ci bəndində göstərilən müvafiq müddətlərdə təmin etmək mümkün olmadıqda, Mərkəzin rəhbəri tərəfindən əsaslandırılmış səbəblər göstəriləndikdə bu barədə ekspertizanı təyin (sifariş) etmiş orqana və ya şəxsə dərhal məlumat verilir. Bu halda tədqiqatların mürəkkəblilik dərəcəsi nəzərə alınmaqla ekspertizanın aparılması müddəti ekspertizanı təyin (sifariş) etmiş orqanla və ya şəxslə yazılı formada razılaşdırılır, inzibati icraata münasibətdə isə inzibati orqan tərəfindən təyin edilmiş eks-

pertizanın aparılması müddətini uzadılması barədə qərar qəbul edilir (“Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında” Təlimat, b. 4.4).

34. Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində ekspertizanın aparılması müddəti hansı hallarda dayandırıla bilər?

Mərkəzdə ekspertizanın aparılması müddəti, ekspertizanın (sifariş) etmiş orqana və ya şəxsə dərhal məlumat (vəsətət) verilməklə, aşağıdakı hallarda dayandırılır:

- ekspertizanın təyin edilməsi barədə qərar (qəraradda) və ya məhkəmə ekspertizasının sifarişi edilməsi barədə müqavilədə göstərilən materiallar tam həcmdə daxil olmadıqda;
- ekspertizanın təyin edilməsi barədə qərar (qəraradda) və ya məhkəmə ekspertizasının sifarişi edilməsi barədə müqavilədə göstərilən materialların daxil olan hissəsi həmin qərarda (qəraradda) və ya məhkəmə ekspertizasının sifarişi edilməsi barədə müqavilədə göstərilən materialların qoyulmuş sualların tam həcmdə cavablandırılması üçün kifayət etmədikdə;

- əlavə materiallar təqdim edilməsi və yaxud maddi sübut əhəmiyyətli dərəcədə zədələmədən və ya məhv etmədən ekspertizanın davam etdirilməsinin mümkün olmaması nəzərə alınaraq, müvafiq razılıq verilməsi barədə ekspertizanı təyin (sifariş) etmiş orqana və ya şəxsə vəsətətlə müraciət edildikdə;

- təqdim edilmiş materiallar (sənədlər, maddi sübutlar) həmin obyektlər üzrə digər növ ekspertizanı apararaq başqa ekspertizanın icraatında olduqda.

Vəsətətin göndərildiyi gündən ekspertizanı təyin (sifariş) etmiş orqandan və ya şəxsə cavab daxil olan gündək olan müddət ekspertizanın icra müddətinə aid edilmir (“Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında” Təlimat, b. 4.6, 4.8, 4.9).

35. Əlavə tədqiqat materiallarının təqdim edilməsinə dair ekspertin vəsatətinə hansı müddətdə cavab verilməlidir?

Ekspertizanı təyin (sifariş) etmiş orqan və ya şəxs tərəfindən ekspertin həmin vəsatətinə 3 gün müddətində baxılır və əlavə tədqiqat materiallarının əldə edilməsi müəyyən vaxt tələb etdikdə Mərkəzin rəhbərinə məlumat verilməklə, "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 4.12-1).

36. Məhkəmə ekspertizasının növləri hansılardır?

1. İlkin məhkəmə ekspertizası;
2. Əlavə məhkəmə ekspertizası;
3. Təkrar məhkəmə ekspertizası;
4. Komisyona məhkəmə ekspertizası;
5. Kompleks məhkəmə ekspertizası ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.15, Azərbaycan Respublikası CPM, m. 265-267, "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 5.1).

37. Ekspertizanı icraata qəbul etmiş ekspertin ilkin həyəkləri nədən ibarətdir?

Ekspertizanı icraata qəbul edərkən ekspert ona təqdim olunmuş materialları öyrənməli, rəy verilməsi üçün əlavə tədqiqat materiallarının təqdim edilməsinə zərurət olduğunu müəy-

ən etdikdə, ekspertiza təyin edilməsi haqqında qərar (qərar) Mərkəzə daxil olduğu vaxtdan 5 gündən gec olmayaraq bu barədə ekspertiza təyin (sifariş) etmiş orqana və ya şəxsə vəsatət göndərir. Vəsatətdə tələb olunan tədqiqat materiallarının dəqiq və tam siyahısı göstərilir ("Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 4.11).

38. İlkin məhkəmə ekspertizası hansı halda təyin olunur?

İş üzrə icraat zamanı əhəmiyyət kəsb edən hər hansı məsələnin həlli üçün elm, incəsənət, texnika və ya sənət sahəsində xüsusi bilik tələb edildikdə, həmin məsələnin aydınlaşdırılması məqsədi ilə birinci dəfə təyin (sifariş) edilən ekspertiza ilkin məhkəmə ekspertizası adlanır ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.16, Azərbaycan Respublikası CPM, m. 265.2, "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 5.2).

39. Əlavə məhkəmə ekspertizası hansı halda təyin olunur?

İlkin məhkəmə ekspertizasının rəyi kifayət qədər aydın olmadıqda, ekspert qoyulmuş sualları tam həll etmədikdə və ya tədqiqat aparılmış obyektlərə dair əlavə suallar yarandıqda, aparılmış tədqiqatın və ya rəydəki boşluğun aradan qaldırılması üçün əlavə məhkəmə ekspertizası təyin (sifariş) edilir və onun aparılması həmin ekspertə və ya başqa ekspertə həvalə edilir ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.17, Azərbaycan Respublikası CPM, m. 267.1, "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 5.3).

40. Təkrar məhkəmə ekspertizası hansı halda təyin olunur?

Ekspertin rəyi kifayət qədər əsaslı olmadıqda və ya şübhə doğurduqda, yaxud onun əsaslandığı sübutlar etibarsız (qeyri-mötəbər) hesab edildikdə və ya ekspertiza aparılmasının prosessual qaydaları pozulduqda *təkrar* ekspertiza aparılır. Təkrar ekspertizanın aparılması başqa ekspertə və ya ekspertlərə tapşırılır. Əvvəlki ekspertizanı aparmış ekspertlər təkrar ekspertizanın aparılmasında iştirak edə və izahlar verə bilərlər, lakin tədqiqat zamanı və rəy tərtib edilərkən onlar iştirak etmirlər (*"Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında"* Qanun, m.18, Azərbaycan Respublikası CPM, m. 267.2, "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 5.4).

41. Komissiyon məhkəmə ekspertizası hansı halda təyin olunur?

Komissiyon məhkəmə ekspertizası eyni ixtisas üzrə sayı iki nəfərdən az olmayan ekspertlər tərəfindən aparılır. Məhkəmə ekspertizasının komissiyon xarakteri onu təyin (sifariş) etmiş orqan və ya şəxs, yaxud məhkəmə ekspertizası idarəsinin rəhbəri tərəfindən müəyyən edilir. Ekspertlər rəy verməmişdən qabaq öz aralarında məsləhətləşirlər, ümumi rəyə gəldikdə, rəy bütün ekspertlər tərəfindən imza edilir, lakin fikir ayrılığı olduqda, hər bir ekspert buna səbəb olan məsələ barəsində yazılı formada öz rəyini ayrıca tərtib edir (*"Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında"* Qanun, m.19, "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 5.5).

42. Kompleks məhkəmə ekspertizası hansı halda təyin olunur?

İş üçün əhəmiyyətli olan halların aydınlaşdırılması müxtəlif bilik və ya elm sahələri, yaxud biliyin bir sahəsi daxilində müxtəlif üsullar sistemi əsasında yalnız bir neçə tədqiqat aparılmaqla həyata keçirilə bildikdə *kompleks* məhkəmə ekspertizası təyin (sifariş) edilir. Kompleks məhkəmə ekspertizasının aparılmasında iştirak edən ekspertlərin rəyində hər bir ekspertin apardığı tədqiqatın növü və həcmi, müəyyən etdiyi faktlar və əldə etdiyi nəticələr göstərilir. Hər bir ekspert onun tərəfindən aparılmış tədqiqatı əks etdirən hissəsində rəyi imzalayır və ona görə məsuliyyət daşıyır (*"Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında"* Qanun, m.20, Azərbaycan Respublikası CPM, m. 266.1, "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 5.6).

43. Komissiyon, kompleks məhkəmə ekspertizalarından başqa hallarda da ekspertizanın icrası bir neçə ekspertə həvalə edilə bilərmi?

Məhkəmə ekspertizasının təyin edilməsi barədə qərarda (qəraradda) və ya məhkəmə ekspertizasının sifariş edilməsi barədə müqavilədə çox miqdarda obyekt daxil olarsa, Mərkəzin (struktur qurumun) rəhbəri ekspertiza icrasının operativliyini təmin etmək üçün qoyulmuş suallar üzrə tədqiqat işlərini *bir neçə ekspertə* tapşıra bilər (*"Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında"* Təlimat, b. 5.7).

44. Ekspert hansı hüquqlara malikdir?

Ekspertin aşağıdakı hüquqları vardır:

- məhkəmə ekspertizasının predmetinə aid olan iş üzrə

materiallarla tanış olmaq, onlardan lazımı məlumat götürmək və ya onların surətini çıxarmaq;

- rəy verilməsi üçün zəruri olan əlavə tədqiqat obyektlərinin və iş üzrə materialların təqdim olunması barədə vəsatət vermək;

- məhkəmə ekspertizasının aparılmasına başqa ekspertlərin cəlb olunması haqqında vəsatət vermək;

- qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada ekspertizanın predmetinə aid və rəy verilməsi üçün zəruri olan istintaq və ya digər prosesual hərəkətlərin aparılmasında iştirak etmək;

- məhkəmənin qərarı (hakimin qərarı) ilə məhkəmə istintaqı mərhələsində işin materiallarının tədqiqində iştirak etmək;

- verdiyi rəyin və ya ifadənin proses iştirakçıları tərəfindən düzgün izah edilməməsi və yaxud təhrif edilməsi barədə istintaq hərəkətləri və ya məhkəmə iclasının protokoluna daxil edilməsi üçün məlumat vermək;

- qoyulmuş suallardan əlavə məhkəmə ekspertizasının predmetinə aid olan və iş üçün əhəmiyyətli sayılan digər halları da öz rəyində göstərmək;

- məhkəmə ekspertizasını təyin (sifariş) etmiş orqan və ya şəxsin hərəkəti ekspertin hüquqlarını pozduqda qanunla müəyyən edilmiş qaydada şikayət etmək ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.12, Azərbaycan Respublikası CPM, m. 97.6, "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 3.1).

45. Ekspertin vəzifələri hansılardır?

Ekspertin aşağıdakı vəzifələri vardır:

- Azərbaycan Respublikasının prosesual qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş hallarda, məhkəmə ekspertizasının aparılmasından özü-özünə etiraz etmə haqqında məhkəmə ekspertizasını təyin (sifariş) etmiş orqan və ya şəxsə, yaxud məhkə-

mə ekspertizası idarəsinin rəhbərinə məlumat vermək;

- məhkəmə ekspertizasının aparılmasında ekspert kimi iş tirakını rədd edən hallar olmadıqda, ona tapşırılmış məhkəmə ekspertizasını aparmaq;

- təqdim edilmiş obyektlərin və iş üzrə materialların tam və hərtərəfli tədqiqatını aparmaq və qoyulmuş suallar üzrə əsaslandırılmış və obyektiv rəy vermək;

- təhqiqat apararı şəxsin, müstəntiqin, prokurorun və ya məhkəmənin (hakimin) çağırışı üzrə gəlmək;

- aparılmış tədqiqat və verilmiş rəylə əlaqədar məsələlər üzrə təhqiqat, ibtidai istintaq zamanı və ya məhkəmədə ifadə vermək;

- məhkəmə ekspertizasının aparılmasından imtina etməyə əsas verən Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında Qanunun 12-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallar olduqda rəy verməyin qeyri-mümkünlüyü barədə məhkəmə ekspertizasını təyin (sifariş) etmiş orqan və ya şəxsə yazılı formada məlumat vermək;

- təqdim edilmiş tədqiqat obyektlərinin və iş üzrə materialların qorunub saxlanması təmin etmək ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.13, Azərbaycan Respublikası CPM, m. 97.4, "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, b. 3.5).

46. Ekspertə hansı hərəkətləri etmək qadağandır?

Ekspertə aşağıdakıları etmək qadağandır:

- məhkəmə ekspertizası idarəsinin ekspertlərinə həmin idarənin rəhbərindən başqa, hər hansı şəxsdən və ya orqandan məhkəmə ekspertizasının aparılması haqqında tapşırıq almaq;

- məhkəmə ekspertizası idarəsinin ekspertlərinə başqa idarənin əməkdaşı qismində, həmçinin özəl ekspert kimi məhkəmə ekspertizası fəaliyyətini həyata keçirmək;

- məhkəmə ekspertizasının aparılması ilə bağlı işin gedi-

şatında maraqlı olduğunu güman etməyə əsas verən proses iş-tirakçıları ilə şəxsi əlaqələr yaratmaq;

- məhkəmə ekspertizasını aparmaq üçün müstəqil olaraq material toplamaq;

- təhqiqat apararı şəxsin, müstəntiqin və ya prokurorun icazəsi olmadan təhqiqat və ibtidai istintaqın məlumatlarını yaymaq;

- dövlət, qulluq, peşə və kommersiya sirri təşkil edən və qanunla qorunan məlumatları, habelə məhkəmə ekspertizasının aparılması ilə əlaqədar ona məlum olan və açıqlanması insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının pozulmasına səbəb ola bilən məlumatları yaymaq;

- məhkəmə ekspertizasını təyin (sifariş) etmiş orqanın və ya şəxsin razılığı olmadan tədqiqat obyektini məhv etmək və ya onun xassəsini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirmək ("Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Qanun, m.12, "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının təşkili haqqında" Təlimat, m. 3.4).

47. Məhkəmə-ballistik ekspertizası üzrə tədqiqatlar apararkən ekspertlər hansı halları üzə çıxararaq profilaktik tövsiyələrə daxil edə bilərlər?

Məhkəmə-ballistik ekspertizası üzrə ekspertlər aşağıdakı halları üzə çıxara bilərlər:

- odlu silah, döyüş sursatlarının konstruktiv defektləri və hazırlanma texnologiyasında olan çatışmazlıqlar;

- odlu silahın istismarı zamanı yaranmış nasazlıqlar;

- əldəedüzlənmə odlu silah və döyüş sursatlarının hazırlanmasına (tam və ya qismən) şərait yaradan hallar;

- bir sıra istehsalat və ya xüsusi təyinatlı predmetlərdən odlu silah qismində istifadə imkanları;

- silah və döyüş sursatı ilə rəftar qaydalarının, atəş təhlükəsizliyi şərtlərinin pozulması və bu sahədəki mövcud nöq-

sanlar;

- silah və döyüş sursatlarının əldə olunması, saxlanılması və qeydiyyatını nizamlayan qaydaların pozulması və bu sahədə olan nöqsanlar;

- silah və döyüş sursatlarının identifikasiya nömrələrinin hazırlanma texnologiyasında qoruyucu elementlərin təbiiq edilməməsi [38; 40].

48. "Məhkəmə ekspertizasının etik davranış kodeksi" nə vaxt təsdiq olunmuşdur?

"Məhkəmə ekspertizasının etik davranış kodeksi" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 29 iyun 2020-ci il tarixli 226 №-li Qərarı ilə təsdiq edilmişdir [15].

49. "Məhkəmə ekspertizasının etik davranış kodeksi" hansı hüquqi məsələləri tənzimləyir?

Həmin Kodeks məhkəmə ekspertizası idarələrinin və özəl məhkəmə ekspertizalarının etik davranış qaydalarını, prinsiplərini, habelə onlara əməl edilməsi ilə bağlı münasibətləri müəyyən edir ("Məhkəmə ekspertizasının etik davranış kodeksi", m. 1.1).

50. Məhkəmə ekspertizasının etik davranış qaydalarının prinsipləri hansılardır?

Məhkəmə ekspertizasının etik davranış qaydalarının prinsipləri aşağıdakılardır: insan və vətəndaşların hüquq və azadlıqlarına, qanuni maraqlarına, şərəf və ləyaqətinə, habelə fiziki və hüquqi şəxslərin işgüzar nüfuzuna hörmət prinsipi; qanunçuluq prinsipi; vicdanlı davranış prinsipi; peşəkarlıq və fərdi məsuliyyətin artırılması prinsipi; loyallıq prinsipi; ictimai etimad prinsipi; mədəni davranış prinsipi; müstəqillik və qərəz-

sizlik prinsipi; qanunsuz olaraq maddi və qeyri-maddi nemətlərin, imtiyazların və ya güzəştlərin əldə edilməsinə yol verilməməsi prinsipi; maraqların toqquşmasının qarşısının alınması prinsipi; konfidensiallıq prinsipi; əmlakdan və tədqiqat obyektlərindən istifadə prinsipi; fərdi reklama yol verilməməsi prinsipi ("Məhkəmə ekspertinin etik davranış kodeksi", m. 2.1-2.13).

VI. Odlu silahların və döyüş sursatlarının ekspertizası üzrə

1. Məhkəmə ballistikası nədir?

Məhkəmə ballistikası - kriminalistik texnikanın bir sahəsi olub, cinayət işlərinin istintaqı zamanı qarşıya çıxan məsələlərin həlli məqsədilə odlu silahların, döyüş sursatlarının və onların tətbiqi izlərinin aşkar edilməsinin, qeyd edilməsinin, götürülməsinin və tədqiqinin texniki vasitələrini, kriminalistik üsul və metodlarını işləyib hazırlayır [38; 40; 41].

2. Məhkəmə ballistikasının predmetinə nə daxildir?

Məhkəmə ballistikasının predmetinə - mərmnin (güllənin, qırmanın, karteçin) odlu silahın lülə kanalında və atıldıqdan sonra havada hərəkəti ilə yanaşı, mərmnin hərəkətini müəyyən edən atəş prosesinin və digər halların (silahın xüsusiyyətləri, giliz və güllələrin, eləcə də hədəf üzərində izlərin, zədələrin yaranması, habelə atəşin əlavə faktorlarının hədəf üzərinə hopması və s.) öyrənilməsi daxildir [38; 40; 41].

3. Məhkəmə-ballistik tədqiqatların hansı növləri vardır?

Məhkəmə-ballistik tədqiqatlar aşağıdakı növlərə bölünür:

1. *Odlu silahın qeyri-eyniləşdirici (diaqnostik) tədqiqatı* (silahın texniki vəziyyətinin, tətbiyinə toxunmadan silahdan atəş açılmasının mümkün olub-olmasının müəyyən edilməsi və s. aiddir);
2. *Odlu silahda atəş izlərinin tədqiqatı* (sonuncu təmizləmədən sonra silahdan atəş açılıb-açılmamasının, atəş zamanı hansı növ mərmidən istifadə olunmasının müəyyən edilməsi və s.);

3. Dövüş sursatlarının tədqiqatı (patronların, atılmış güllələrin, gilizlərin, karteçlərin, qırmaların, tıxacların, araqacların, bارتın, pistonların vəziyyətinin, onların atıldıqları silahın və s. müəyyən edilməsi);

4. Hədəf üzərində atəş izlərinin tədqiqatı (hədəf üzərindəki zədələrin odlu silah zədəsi olub-olmamasının, zədəyərdən güllənin atıldığı silah barədə və atəşin şəraiti (atəşin məsafəsi, istiqaməti və s.) haqqında məlumatların müəyyən edilməsi);

5. Atəş açan şəxsin üzərində atəş izlərinin tədqiqatı (atəş açanın bədəninə (əsasən əlinə), paltarlarına hopmuş atəşin əla və faktorlarının tədqiqatı);

6. Gilizlərin və güllələrin üzərində onların atıldıqları silahlardan qalan izlərin tədqiqatı (gilizlərin, güllələrin atıldıqları silahın qrup mənsubiyyətinin (növu, cinsi, sistemi, modeli, nümunəsi) və eləcə də fərdi eyniləşdirici əlamətlərinin müəyyən edilməsi);

7. Soyuq silahların tədqiqatı (tədqiqata təqdim edilən predmetin soyuq silah hesab edilib-edilməməsinin, onun növünün, xassəsinin müəyyən edilməsi və s. aiddir) [31; 34; 36; 62; 63].

4. Məhkəmə-ballistik tədqiqatlar neçə yerə bölünür?

Məhkəmə-ballistik tədqiqatları iki yerə bölünür:

1) *Qeyri-eyniləşdirici (diaqnostik)* tədqiqatlar – 1) diaqnostik, 2) təsnifləşdirici və şərait (situoloji) tədqiqatlarına ayrılır və odlu silahın növünün, modelinin, sisteminin, onun atəşə yararlı olub-olmamasının, tətbiqi çəkmədən öz-özünə atəş açılmasının mümkünlüyünün, atəş məsafəsinin, istiqamətinin, atəş açanın yerinin, atəşlərin sayının və ardıcılığının və s. atəş hallarının müəyyən edilməsi məqsədi ilə keçirilir;

2) *Eyniləşdirici* tədqiqatlar isə – atılmış güllələrin və gilizlərin üzərindəki izlərə əsasən konkret odlu silah nümunəsinin eyniləşdirilməsi məqsədi ilə aparılır [34; 62].

5. Məhkəmə-ballistik tədqiqatların obyektləri hansılardır?

Məhkəmə ballistikasının tədqiqat obyektlərinə – odlu silahlara, onların ayrı-ayrı hissələri, müxtəlif atıcı qurğular, dövş sursatları, qaz silahlara, müxtəlif materiallar (məsələn, metal, keçə, karton və s.), üzərində atəşin, qaz silahının təsirinə zədə yaranan predmetlər aid ola bilərlər [12; 17; 47].

6. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində məhkəmə-ballistik tədqiqatların aparılmasında hansı texniki-kriminalistik vasitələrdən istifadə olunur?

Hazırda Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində məhkəmə-ballistik tədqiqatların aparılmasında daha müasir və geniş imkanlar yaradan:

- ballistik və trasoloji tədqiqatlar aparılarkən istənilən böyük qabaritli obyektəki izin, yaxud hissəciyin 4 dəfəyədək böyüdülməklə və 400-700 diapazonda ağ və flüoresent işıqlarla işıqlandırılmaqla tədqiq edilməsində istifadə olunan "Crime-lite ML" markalı stasionar lupadan;

- ballistik və trasoloji tədqiqatlar aparılarkən böyük qabaritli obyektin yandan düşən və koaksial işıq altında mikroskopik tədqiqatın aparılmasında, izlərin yüksək formatlı, rəqəmsal əkslərinin alınmasında, eyniləşmə sistemində ötürülməsi üçün tam hazırlanmasında istifadə olunan "Leica MZ 6" markalı stereomikroskopdan;

- atılmış giliz və güllələrin ballistik tədqiqatlar aparılarkən eyniləşdirilməsi (yandan düşən və koaksial işıq altında), izlərin fotosəklinin alınması, qeydiyyatı zamanı eyniləşmə sisteminə ötürülməsində istifadə olunan "Leica FS C" markalı müqayisəli kriminalistik mikroskopdan və digər avadanlıqlardan istifadə olunur;

- mərmirin uçuş sürəti Rusiya istehsalı olan «Regula –

6001» modelli cihazla ölçülür;

- silahın çaxmağının döyüş bölməsindən çıxması üçün lazım olan qüvvənin ölçülməsi üçün "TRIGGER-SKAN" markalı dinamometrdən istifadə olunur [47].

7. Diaqnostik tədqiqatlar zamanı həll edilən suallar hansılardır?

Diaqnostik tədqiqatlar zamanı həll edilən suallar əsasən aşağıdakılar ola bilər:

- təqsirləndirilən şəxsdən, yaxud şübhəli şəxsdən götürülmüş predmet odlu silah hesab edilirmi;

- təqdim edilən silah hansı silahlara aiddir və o hansı ballistik xüsusiyyətlərə malikdir;

- silah texniki cəhətdən hansı vəziyyətdədir, atəş açmaq üçün yararlıdırmi;

- silahın təyini toxunmadan, ondan öz-özünə atəş açılırmı; öz-özünə atəş açırsa, hansı vəziyyətdə atəş açılır;

- silahladakı zədələrin (ən çox da lülənin çatlaması halları) yaranmasına nə səbəb olmuşdur;

- silahın üzərindəki yazılar, işarələr məhv edilməzdən əvvəl, həmin sahədə hansı zavod nişanları olmuşdur.

Eləcə də məhkəmə-ballistik ekspertizası qarşısında başqa, məsələn, müxtəlif silahların hazırlanmasının, yaxud təyinatının dəyişdirilməsinin ümumi əlamətlərinə, silahda aşkar edilmiş zədələrin mənşəyinə dair suallar da qoyula bilər [38; 47].

8. Odlu silahın komplekt hissəsi ilə bağlı məhkəmə-ballistik ekspertizası qarşısında hansı suallar qoyula bilər?

Odlu silahın komplekt hissəsi ilə bağlı aşağıdakı suallar qoyula bilər:

- tədqiqata təqdim olunmuş predmet (detal) odlu silahın

komplekt hissəsidirmi;

- əgər həmin predmet odlu silahın komplekt hissəsidirsə, hansı silahın, hansı funksiyasını yerinə yetirən hissəsidir (detaldir, mexanizmidir);

- onun odlu silahdan (atıcı qurğudan) atəş açmaq üçün hər hansı rolu varmıdır [47].

9. Qaz silahının diaqnostik tədqiqatı zamanı məhkəmə-ballistik ekspertizası qarşısında hansı suallar qoyula bilər?

Qaz silahının diaqnostik tədqiqatı zamanı aşağıdakı suallar həll edilir:

- təqsirləndirilən, yaxud şübhəli şəxsdən götürülmüş predmet qaz silahı hesab edilirmi;

- təqdim edilən predmet qaz silahıdırsa, hansı növə (nümunəyə, modelə) aiddir;

- təqdim edilən tapança (revolver) odlu silah, yoxsa qaz silahıdır;

- silah texniki cəhətdən hansı vəziyyətdədir, istifadə etmək (atəş açmaq) üçün yararlıdırmi [22; 47].

10. "Silah" anlayışı Azərbaycan Respublikasının "Xidməti və mülki silah haqqında" Qanununda necə müəyyən olunmuşdur?

Azərbaycan Respublikasının "Xidməti və mülki silah haqqında" 30 dekabr 1997-ci il tarixli Qanununun 2-ci maddəsinin 1-ci bəndində "silah" anlayışı belə verilmişdir: "silah – canlı qüvvənin və digər obyektlerin, o cümlədən texnikanın və tikililərin məhv edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş, yaxud işarəvermə üçün nəzərdə tutulmuş, lakin canlı qüvvənin və digər obyektlərin məhv edilməsi üçün istifadə oluna bilən qurğu və vasitədir" [8; 47].

11. Odlu silahları digər atıcı silahlardan fərqləndirən əsas xüsusiyyət hansıdır?

Odlu silahlı digər atıcı silahlardan fərqləndirən əsas əlamət mərmilərin həmin silahlardan barıtın və ya digər alışan maddələrin yanmasından yaranan enerjinin təsiri ilə atılması və mərmiyə istiqamətlənmiş hərəkət verən lülənin olmasıdır [38; 47].

12. Kriminalistik ədəbiyyatda odlu silahlı xarakterizə edən əlamətlər kimi hansı xüsusiyyətlər göstərilmişdir?

Kriminalistik ədəbiyyatda müxtəlif müəlliflərlə yanaşı E.N.Tixonovun "odlu silah" anlayışına aid etdiyi əlamətlər daha geniş olub, aşağıdakılardır:

- 1) *ümumi* – silahın hücum, yaxud fəal müdafiə və hədəfi dəyişməklə məhv etmə və ya ona bədən xəsarətləri yetirmə (əgər hədəf canlıdırsa) təyinatına malik olması;
- 2) *xüsusi*:
  - a) mərmimin atılması üçün barıtın, yaxud başqa partlayıcı maddənin yanmasından yaranan qazların enerjisindən istifadə olunması;
  - b) mərmimin hərəkətinə istiqamət vermək üçün lülənin olması;
  - c) alışdırıcı qurğunun olması;
  - d) mərmimin kifayət qədər zədələnmə qabiliyyətinin olması;
  - e) birdən çox atəş açmaq üçün qurğunun kifayət qədər möhkəm konstruksiyaya malik olması;
- 3) *fakultativ* - bağlayıcı və alışdırıcı mexanizmlərin, silahlı möhkəm tutmaq və nişan almaq üçün vasitələrin olması [18;19;20;22;25;26;28;30;33;34; 38;45;46;62].

13. "Odlu silah" anlayışı Azərbaycan Respublikasının "Xidməti və mülki silah haqqında" Qanununda necə müəyyənləşdirilmişdir?

"Xidməti və mülki silah haqqında" Qanunun 2-ci maddəsinin 8-ci bəndində "odlu silah" anlayışı belə verilmişdir: "odlu silah – barıtın və ya digər alışan maddələrin yanmasından yaranan enerjisi hesabına mərmisi istiqamətlənmiş hərəkət edərək müəyyən məsafədən hədəfi mexaniki zədələmək və ya sıradan çıxarmaq təyinatına malik olan silahdır" [8].

14. Odlu və qaz silahlarıdakı hansı əlamətlər uyğunlaşdırıcıdır?

Aşağıdakı əlamətlərə əsasən lüləli qaz silahları odlu silahlarla oxşardılar:

- a) qaz silahının iş prinsipi barıtın yanması nəticəsində əmələ gələn qazların enerjisi hesabına həyata keçirilir;
- b) atəş zamanı lülədən odlu silahlara xarakterik olan atəşin bütün əlavə faktorları: barıt qazları, tam yanmamış barıt hissəcikləri, his, patronun hissəcikləri (kapsulun, gilizin, plastmasın, parafinin, lakın və s. qırıntıları) çıxırlar;
- c) qaz silahının atəş komponentlərinin tərkibində də (o cümlədən iritəntin hissəcikləri) adi tədqiqat metodları ilə, kontakt-diffuziya metodu ilə müəyyən edilən "atəş metalları" mis, qurğuşun, qalay, sürmə və barium vardır;
- d) həmin atəş komponentləri odlu silaha xas olan: mexaniki (deşici, dağıdıcı və kontuziyəedici), termiki, kimyəvi və kombine edilmiş zədələyici xüsusiyyətlərə malikdir;
- e) qaz silahının atəş komponentləri və onların təsiri ilə yaranmış izlər zədələnməş obyektlərdə adi metodlarla aşkar edilə, tədqiqatın nəticələrindən isə tətbiq edilmiş silahın növünün, onun gücünün, atəşin məsafəsinin müəyyən edilməsi və başqa ekspert məsələlərinin həll edilməsində istifadə oluna bilər [22; 47].

15. Odlu silahın komplekt hissələri dedikdə hansı detalları nəzərdə tutulur?

Odlu silahın komplekt hissələri - onun funksional təyinatını müəyyən edən hissələri: lüləsi, vurucu-buraxıcı, bağlayıcı mexanizmi, barabanı (patron yuvacığı), eləcə də kompleks halında silahdan təyinatı üzrə istifadə etməyə – atəş açmağa imkan verən digər detallarıdır. Odlu silahın üzərində olsa belə, həmin silahdan təyinatı üzrə atəş açmağa imkan verməyən hissələr, detallar və qurgular (süngü, qundaq, ayrılan sandıqça, nişangah və s.) odlu silahın funksional əhəmiyyət daşıyan komplekt hissələrinə aid deyillər (*bax. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 27 may 2005-ci il tarixli 2 №-li Qərarının 4-cü bəndi*) [12].

16. Predmetin odlu silah hesab edilməsi üçün o, hansı kriterilərə cavab verməlidir?

Predmetin odlu silah hesab edilməsi üçün digər əlamətlərlə yanaşı, o, üç kriteriyə malik olmalıdır:

- *silah xassəsi* (silahın konstruksiyası birdən artıq atəş açmağa imkan verməli və atılan mərmimin (güllənin, qırmanın və s.) zədələtirmə qabiliyyəti olmalıdır);

- *atəş açma qabiliyyəti* (atılan mərmə barıtın (yaxud başqa alışan maddənin) yanmasından yaranan qazların təsirindən hərəkət etməlidir);

- *etibarlılığı* (sərbəst və etibarlı atəş açmaq üçün silahın kifayət qədər möhkəm hissələri: lüləsi, bağlayıcı mexanizmi, atəş açma mexanizmi olmalıdır) [38; 47; 62].

17. Odlu silahın lüləsi hansı funksiyaları yerinə yetirir?

Lülə – atəş açmaqdan ötrü patronu, yaxud barıt və mərməni qoymaq və mərmimin hərəkətinə istiqamət vermək üçün nəzərdə tutulmuşdur [38; 47; 62].

18. Odlu silahın bağlayıcı mexanizmi hansı funksiyaları daşıyır?

Bağlayıcı mexanizm – atəş zamanı obtürasiya yaratmaq (atəş zamanı barıt qazlarının dağılmasının, silahın xəznəsinə keçməsinin qarşısını almaq) üçün nəzərdə tutulmuşdur [38; 47; 62].

19. Odlu silahın atəş açma mexanizmi hansı funksiyaları daşıyır?

Atəş açma mexanizmi – silahın patronluğundakı patronun kapsuluna zərbə endirərək atəş açmaq üçündür [38; 47; 62].

20. Odlu silahın atəş açma mexanizminin hansı növləri vardır?

Atəş açma mexanizminin iş prinsipinə görə ən çox istifadə olunan aşağıdakı növləri vardır:

- *Çaxmaqlı mexanizmdə* - atəş açılması üçün çaxmaq buraxıcı mexanizmin təsiri ilə hərəkət edib, vurucu iynə hissəsi ilə kapsula zərbə endirərək onu əziz və atəş baş verir (məsələn, revolverlərdə, signal tapançalarında, bəzi ov tüfənglərinə);

- *Vuruculu mexanizmdə* - buraxıcı mexanizm sürgünün içərisində lülə kanalı ilə eyni müstəvidə hərəkət edən vurucu iynə təsir edir, vurucu iynə vurucu iynə adlanan uc hissəsi ilə kapsula zərbə endirərək onu əziz və atəş baş verir (məsələn, "P.08 Parabellum", "Nambu", 6,35 mm və 7,65 mm kalibrli "Brauning" tapançaları, sandıqlı hərbi tüfənglər və s.);

- *Sürgülü mexanizmdə* - atəş baş verməsi üçün buraxıcı mexanizm sürgüyə təsir etdiyi üçün, vurucu rolunu da bilavasitə sürgü oynayır. Bu prosesdə sürgü irəli hərəkət edərək patronluğu bağlayarkən, sürgünün ön kəşiyinə bərkidilmiş vurucu

cu iynə kapsulu əzir və atəş baş verir (məsələn, 1940-cı il nümunəli “Дегтярев” konstruksiyalı (“ИИД”) tapança-pulemyot);

- *Çaxmaq-vuruculu mexanizmində* - buraxıcı mexanizm çaxmağa təsir edir, çaxmaq hərəkət edib vurucuya dəyir və vurucu da hərəkətə gəlib ucu ilə kapsulu əzir və atəş baş verir (məsələn, ov tüfənglərində, hərbi tapançalarda (“ТТ”, “Макаров”, “Р.38 Вальтер”), avtomatik hərbi tüfənglərdə və s.) [38; 47; 62].

21. Odlu silahın döyüş bölgəsi nədir?

Çaxmağın, sürgünün, vurucunun üzərindəki xüsusi çixıntının köməyi ilə onların döyüş, yaxud qaytarıcı-döyüş yaylarının təsiri altında dayandıqları arxa hissə *silahın döyüş bölgəsi* adlanır [47].

22. Odlu silahın növü nədir?

Odlu silahın növü dedikdə, ümumi təyinatı ilə şərtləndirilən yaxın ballistik və konstruktiv xüsusiyyətlərə malik olan odlu silahlar başa düşülür. Buna uyğun olaraq hərbi, ov, idman, qeyri-tipik silahlar fərqləndirilir [33; 34; 38; 47; 62].

23. Odlu silahın sistemi nədir?

Silahın sistemi dedikdə, oricinal silah konstruksiyası başa düşülür ki, ona müstəqil ad verilir. Bəzən silahın sistemi onu istehsal edən firmanın (əsasən Qərb ölkələrində) adı ilə, çox halda isə silahın konstruktörünün adı ilə (məsələn, “Калашников” avtomatı, “Макаров”, “Стечкин” tapançaları, “Smit-Vesson” revolyverı, “Мосин” tüfəngi və s.) adlandırılır [33; 38; 47; 62].

24. Odlu silahın modeli və nümunəsi nədir?

Odlu silahların daim təkmilləşdirilməsi nəticəsində eyni bir sistem çərçivəsində müxtəlif konstruktiv variantlar yaradırlar. Belə konstruktiv variantlar *model* (ov silahlarında, məsələn, “Б”, “БМ” modelli yivsiz ov tüfəngləri) və hərbi silahlarda isə *nümunə* adlandırılır. Silah nümunələrində onun istehsal edildiyi və ya silahlı qüvvələrdə istifadə üçün qəbul edildiyi il göstərilir (məsələn, 1895-ci il nümunəli “Нараһ” sistemli revolyver, 1933-cü il nümunəli “ТТ” tapançası və s.) [33; 38; 47; 62].

25. Atıcı odlu silahlar hansı əsaslarla təsnifatlara bölünür?

Atıcı odlu silahlar aşağıdakı kimi təsnif edilir: 1. Konstruksiyasının xüsusiyyətlərinə, idarəetmə və əldə saxlama üsuluna görə;

2. Təyinatına görə;
3. Hazırlanma üsuluna görə;
4. Lüləsinin uzunluğuna görə;
5. Lülə kanalının konstruktiv xüsusiyyətlərinə görə;
6. Lüləsinin sayına görə;
7. Lülələrinin yerləşməsinə və komplektinə görə;
8. Kalibrinə görə;
9. Doldurulma üsuluna görə;
10. Patronların sayına görə;
11. Yenidən doldurma və avtomatiklik dərəcəsinə görə;
12. Atəşin xarakterinə görə [33; 34; 38; 47; 62].

26. Konstruksiyasının xüsusiyyətlərinə, idarəetmə və əldə saxlama üsuluna görə atıcı silahlar hansı növlərə bölünür?

Konstruksiyasının xüsusiyyətlərinə, idarəetmə və əldə

saxlama üsuluna görə atıcı silahlar aşağıdakı növlərə bölünürlər:

1) *Standart* əl atıcı odlu silahlar (Bunlara silahların standart növləri - hərbi tüfəngəllər, snayper tüfəngləri, karabinlər, avtomatlar, tapança-pulemyotlar, tapançalar, revolyverlər, tüfənglər (ov, idman), şuserlər, ekspreslər daxildir);

2) *Qeyri-standart* əl atıcı odlu silahlar (Bəzi göstəricilərinə (hədəfi vurma məsafəsinin azalmasına, tezətmə qabiliyyətinə və s. keyfiyyətlərinə təsir edən konstruksiyasındakı dəyişikliklər, lüləsinin, yaxud qundağının gödəldilməsi və başqa bu kimi xüsusatlara) görə standart silah nümunələrinə uyğun gəlməyən silahlardır. Belə silahlara hərbi tüfəngələrin, karabinlərin, avtomatların, tapança-pulemyotların, tüfənglərin kəsikləri, eləcə də çoxlüləli tapançalar və revolyverlər aiddirlər);

3) *Qeyri-tipik* əl atıcı odlu silahlar (Bu silahların bütünlükdə göstəriciləri standart silah növlərinə xas olan göstəricilərə uyğun gəlmirlər. Bunlara müxtəlif qeyri-standart və qeyri-tipik konstruksiyaya malik atıcı vasitə və qurğular, maskalanmış (avtoqələm, çətir, əsa, pulqabı və s. ilə maskalanmış) odlu silahlar, eləcə də müxtəlif cihazlardan, alətlərdən, pirotexnik fişəngatan qurğulardan istifadə olunmaqla (təyinatı dəyişdirilməklə) hazırlanmış odlu silahlar aid ola bilərlər) [33; 34; 38; 47; 62].

27. Təyinatına görə atıcı silahlar hansı növlərə bölünür?

Təyinatına görə atıcı silahlar aşağıdakı növlərə bölünürlər:

1) *Döyüş silahları* (bunlara qulluq vəzifəsinin və döyüş tapşırığının yerinə yetirilməsi üçün istifadə olunan silahlar silahlı qüvvələrdə və başqa hərbişəkilmiş qurumlarda istifadə olunan *hərbi silahlar* (məsələn, "Калашников" avtomat "ИМ", "АПС", "ТТ" tapançaları və s.), əsasən müdafiə üçün nəzərdə tutulmuş, lakin bəzən hücum məqsədilə də istifadə

edilən *mülki silahlar* (məsələn, 6,35 mm kalibrli ТК (1926-cı il nümunəli, "Тульский-Коровина" konstruksiyalı), "Браунинг" (1906-cı il nümunəli) tapançalar və s. aiddir);

2) *İdman silahları* (idman atıcılığına hazırlaşarkən, bu təlimlərdə və idman yarışlarında istifadə edilmək üçün nəzərdə tutulmuş silahlardır, atıcılığı öyrətmə prosesində istifadə olunan *təlim-məşq silahlarına* ("ТОЗ-8", "ТОЗ-12" tüfəngləri, "Сеvрюгин", "Марголин" konstruksiyalı tapançalar) və idman yarışlarında istifadə edilən *idman atıcılığı* silahlarına ("7,62 mm kalibrli "МЦ-13-2", "Земит-3", "БИ-7,62" tüfəngləri, 5,60 mm kalibrli "ИЖ-1", "МЦ-2-3", "ТОЗ-35" tapançaları və s.);

3) *Оv silahları* (vəhşi heyvanların və quşların ovlanması üçün nəzərdə tutulmuş müxtəlif modelləri olan silahlar. Onlar iki qrupa bölünür: *a)* peşəkar ovçular üçün nəzərdə tutulmuş, daha sərrast atma qabiliyyətinə malik olan *ovçuluq məqsədli silahlar* ("ТОЗ-11", "ТОЗ-17" markalı kiçik kalibrli karabinlər, "Олень", "ИЖ-56-3" tüfəngləri və s.) və *b)* ovçu-idmançılar (həvəskarlar) üçün hazırlanan istifadəsi çox asan və sərrast atma qabiliyyətinə malik olan *idman-ov silahları* ("ТОЗ-1М", "ТОЗ-25", "ИЖ-49", "ИЖ-54" tüfəngləri və s.).

4) *Döyüş silahlarının özünəməxsus qrupunu polis və digər hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşlarına verilən xidməti silahlar* (tapançalar, revolyverlər, tapança-pulemyotlar və s.);

5) *Yoxlama silahları* (standart zavod üsulu ilə hazırlanmış hərbi tüfənglər, karabinlərdirlər və xüsusi vasitələrlə böyük kalibrli (adətən, artilleriya) silahların üzərinə bərkidilirlər və onlardan atəş açmazdan əvvəl, həmin tüfənglərdən atəş açaraq hədəfi dəqiq vurmaqdan ötrü atəşin istiqamətini, hədəfin yerini dəqiqləşdirirlər);

6) *Tədris silahları* (bu silahlar xarici görünüşünə görə hər hansı bir atıcı silahın (hərbi tüfəngin, karabinin və s.) konstruksiyasında olsalar da, onların vurucusu çıxarılır, lüləsinin patronluğu kəsilir və başqa dəyişikliklər edilir ki, onlardan atəş açmaq mümkün olmur və yalnız silahın material hissəsi-

nin, onunla davranış, atəş açma qaydalarının öyrənilməsində istifadə olunur) [33; 38; 47; 62].

28. Hazırlanma üsuluna görə atıcı silahlar hansı növlərə bölünür?

Hazırlanma üsuluna görə atıcı silahlar aşağıdakı növlərə bölünür:

1) *Zavod* (fabrik, firma) üsulu ilə hazırlanan silahlar (Bu silahlar texniki cəhətdən təchiz olunmuş sənaye müəssisələrində dövlət, yaxud firma standartlarına və müəyyən texniki şərtlərə cavab verməklə hazırlanırlar);

2) *Kustar* üsulla hazırlanan silahlar (onlar silah ustaları tərəfindən kустar emalatxanalarda hazırlanırlar, döyüş keyfiyyətlərinə və xarici görünüşlərinə görə zavod üsulu ilə hazırlanmış silahlara yaxın olurlar, lakin konstruksiyasına və ölçülərinə görə tələb olunan standartlara cavab vermirilər);

3) *Əldədüzlətmə* silahlar (belə silahlar təsadüfi şəxslər tərəfindən, təsadüfi materiallardan heç bir texniki şərtlərə riayət olunmadan hazırlanırlar və hazırlanmış materiala və hazırlanmasının xarakterinə görə 3 qrupa bölünürlər: a) *tam əldədüzlətmə*, yəni silahın bütün detalları əldədüzlətmə üsulla hazırlanır və sonra bir konstruksiyada yığılıb birləşdirilir; b) zavod üsulu ilə hazırlanmış silahın *bəzi hissələrindən* (lüləsi, qələbi və s.) istifadə olunmaqla hazırlanırlar; c) odlu silah hesab edilməyən, lakin işləmə prinsipi partlayıcı maddənin enerjisi hesabına həyata keçirilən *xüsusi cihazlardan və alətlərdən* (ışarəverici, start, tikinti-montaj, qaz tapançalarından və s.), yaxud *pnevmatik* tüfəng və tapançalardan istifadə edilməklə hazırlanırlar.

4) *Təyinatı dəyişdirilmiş* silahlar (zavod üsulu ilə hazırlanmış silahların müəyyən əsas hissələri dəyişdirilməklə, çıxarılmaqla, yaxud əlavə edilməklə (məsələn, lülə və qundaq kəsilir, hamar lüləli ov tüfənginin lüləsinə yivli lülə qoyulur və s.) hazırlanırlar) [33; 34; 38; 47; 62].

29. Lüləsinin uzunluğuna görə atıcı silahlar hansı növlərə bölünür?

Lüləsinin uzunluğuna görə atıcı silahlar 3 qrupa bölünür:

1) *Qısa lüləli* (standart tapançalar və revolverlər, qeyri-standart və qeyri-tipik silahlarda isə lüləsinin uzunluğu 160 mm-dək olan silahlar);

2) *Orta lüləli* (standart tapança-pulemyotlar və avtomatlar, qeyri-standart və qeyri-tipik silahlarda isə lüləsinin uzunluğu 160 mm-dən 550 mm-dək olan silahlar);

3) *Uzun lüləli* (standart hərbi tüfənglər, snayper tüfəngləri, karabınlar, ov tüfəngləri, ştuserlər və ekspreslər, qeyri-standart və qeyri-tipik silahlarda isə lüləsinin uzunluğu 550 mm-dən böyük olan silahlar) [33; 34; 38; 47; 62].

30. Lülə kanalının konstruktiv xüsusiyyətlərinə görə atıcı silahlar hansı növlərə bölünür?

Lülə kanalının konstruktiv xüsusiyyətlərinə görə atıcı silahlar 3 qrupa bölünür:

1) *Yivli* (belə silahların lülə kanalının daxili səthində vintşəkili girinti və çıxıntılar vardır. Girintilər – yivlər, çıxıntılar isə yivlərarası sahə adlanır);

2) *Hamar lüləli* (*yivsiz*) (bu silahların lülə kanalının daxili divarlarının səthi hamar (yivsiz) olur);

3) *Kombinə edilmiş* (həmin silahların lüləsinin daxili səthinin əksər hissəsi hamar, ağız kəsiyi hissəsində isə yivlər olur ki, onlar da “*paradoks*” və ya bəzən də *hamaryivli* adlanırlar) [33; 34; 38; 47; 62].

31. Lüləsinin sayına görə atıcı silahlar hansı növlərə bölünür?

Lüləsinin sayına görə atıcı silahlar: *təktülə, qoşatülə* və

çoxlüləli olurlar. Çoxlüləli silahlar adətən 3, yaxud 4 lüləli olurlar [33; 34; 38; 47; 62].

32. Lülələrinin yerləşməsinə və komplektinə görə atıcı silahlar hansı növlərə bölünürlər?

Bu əlamətinə görə silahlar: *tam yivli, tam hamar lüləli və kombine edilmiş (güllə-qırmalı)* silahlara bölünürlər. Kombine edilmiş qoşaltılı və çoxlüləli tüfənglərdə adətən bir lülə hamar, digəri yivli, yaxud iki lülə hamar, biri yivli və ya iki yivli lülə şaquli, iki hamar lülə üfiqi vəziyyətdə yerləşir [33; 38; 47; 62].

33. Odlu silahların kalibri necə müəyyən olunur?

Yivli silahlarda kalibr dedikdə - yivlərarası sahədə lülə kanalının diametri, başqa sözlə, iki qarşı-qarşıya olan *yivlərarası sahə arasındakı məsafə* başa düşülür. Keçmiş SSRİ-də və əksər Avropa ölkələrində kalibri millimetrlə, ABŞ-da düymün (1 düym=25,4 mm) yüzdə biri, İngiltərədə isə düymün mində biri ilə ölçmək qəbul olunmuşdur.

Yivsiz (hamar lüləli) ov silahlarının kalibri - onun lülə kanalının faktiki diametrini əks etdirmir, onların kalibri millimetrlə deyil, şərti vahidlərlə ölçülür. Bu vahidlər konkret silah modeli üçün bir funt (454 q) qurğuşundan həmin silahın lüləsinin daxili diametrinə uyğun ölçüdə neçə ədəd kürevi mərmir hazırlamaq mümkün olduğunu göstərir (məsələn, 12 kalibrli silah üçün 12 ədəd belə güllə) [33; 34; 38; 47; 62].

34. Kalibrinə görə atıcı silahlar hansı növlərə bölünürlər?

Müasir dövrdə atıcı odlu silahların kalibrinə görə təsnifatı aşağıdakı kriterilərə əsasən bölünür:

- *kiçik kalibrli* - 6,50 mm-dək (3,00; 4,00; 4,25; 5,00; 5,45; 5,60; 6,00; 6,35; 6,50 mm);

- *normal (orta) kalibrli* - 6,50 mm-dən 9,00 mm-dək (7,00; 7,62; 7,63; 7,65; 7,80; 8,00; 8,85; 9,00 mm);

- *böyük kalibrli* - 9,00 mm-dən böyük (9,65; 11,43; 11,55; 11,56 mm və s.).

Hamar lüləli silahlar - 10-dan 32-dək kalibrə malik olurlar [33; 34; 38; 47; 62].

35. Doldurulma üsuluna görə atıcı silahlar hansı növlərə bölünürlər?

Doldurulma üsuluna görə atıcı silahlar 2 növə bölünür:

1) *Lülədən doldurulan* - (bəzən onları *sümbəli* də adlandırırlar və belə silahlar alışdırıcı mexanizminin konstruksiyasından asılı olaraq: *kapsullu (pistonlu), çaxmaqdaşlı, piltəli, şitillilil*) olurlar. Bu silahlar hazırda zavod üsulu ilə istehsal olunurlar, lakin bəzən əldəüzəltmə üsulla hazırlana bilərlər);

2) *Xəznədən doldurulan silahlar* (onlarda istifadə olunan alışdırıcı kapsulun unitar patronun dib hissəsində yerləşdiyi sahədən asılı olaraq: *patronu yandan alışan, patronu dairəvi alışan və patronu mərkəzədən alışan* silahlar [33; 38; 47; 62].

36. Patronlarının sayına görə atıcı silahlar hansı növlərə bölünürlər?

Atəş üçün bir dəfəyə doldurulan patronların sayına görə atıcı silahlar bölünürlər:

- *Təpatronlu silahlar* (atəş zamanı patronları tək-tək qoyulmaqla doldurulub döyüş vəziyyətinə gətirilən idman silahları, əldəüzəltmə tapançalar, teklüləli ov tüfəngləri, yaxud onların kəsikləri və qeyri-tipik silahlar aiddirlər);

- *Çoxpatronlu silahlar* - (qoşalüləli və çoxlüləli tüfəng-

lər, bütün hərbi və mülki tapançalar, revolverlər, avtomatlar və s. lüləsinin, yaxud barabanının patron yuvaları və ya çox patron tutan sandıqçası olan silahlar aiddirlər [33;38;47;62].

37. Yeniden doldurma və avtomatiklik dərəcəsinə görə atıcı silahlar hansı növlərə bölünür?

Yeniden doldurma və avtomatiklik dərəcəsinə görə atıcı silahlar aşağıdakı kimi təsnif olunurlar:

1) *Qeyri-avtomatik silahlar* - (bu silahlardan atəş açmaq üçün hər dəfə patron patronluğa əllə verilərək doldurulmaqla atəşə hazır vəziyyətə gətirilir və yenidən atəş açmaq üçün hər dəfə doldurulduqdan sonra da tətik yenidən çəkilməlidir);

2) *Özüdolduran (yarımavtomatik) silahlar* - (bu silahlardan yenidən doldurulması barıt qazlarının enerjisi hesabına həyata keçirilir, onlardan hər atəşdən sonra tətiyi yenidən çəkməklə yalnız tək-tək atəş açmaq mümkündür);

3) *Avtomatik (özüatan) silahlar* (belə silahların yenidən doldurulması barıt qazlarının enerjisi hesabına həyata keçirilir, lakin onların konstruksiyası tətiyi bir dəfə basıb saxlayaraq, sandığındakı patron qurtaranadək onlardan fasiləsiz atəş açmağa imkan verir) [33; 34; 38; 47; 62].

38. Atəşin xarakterinə görə atıcı silahlar hansı növlərə bölünür?

Atıcı silahlar atəşin xarakterinə görə aşağıdakı qruplara bölünmüşlər:

1) *Tək-tək atəşlər* zamanı - silah doldurulduqdan və hər atəş açıldıqdan sonra növbəti atış üçün tətik qarmağını buraxmaq və onu yenidən basmaq lazımdır. Belə silahlar həmçinin *əllə doldurulan* və *özüdolduran* ola bilərlər;

2) *Fasiləsiz atəşlər* zamanı - silah avtomatik olaraq doldurulmaqla, sıxılmış tətik qarmağı boşalana və ya sandıqçada

patronlar qurtarana qədər atış fasiləsiz davam edir (belə silahlara yalnız fasiləsiz sərbəst ardıcılıqla atəş açmaq üçün nəzərdə tutulmuş və üzərində tək-tək və qatarlarla atəş açmaq üçün keçirici olmayan avtomatik silahlar (məsələn, 1943-cü il nümunəli "Судав" konstruksiyalı tapança-pulemyot və s.) aiddirlər;

3) *Qatarlarla (seriyalarla)* atəş açan silahların - vurucu buraxıcı mexanizmi fasiləsiz açılan atəşləri müəyyən sayda (3, 5 və s.) atəşdən sonra avtomatik olaraq dayandırır (tam belə konstruksiyalı silahlar demək olar ki, yoxdur, istisna kimi üç-bəş qatarlarla atəş açılan "Спыу" Amerika tüfəngini misal göstərmək olar);

4) *Kombinə edilmiş silahlardan* - keçiricidən istifadə etməklə tək-tək və fasiləsiz atəşlər açılır (məsələn, "Калашников" konstruksiyalı avtomat silahlar, avtomatik "Стечкин" markalı tapança və s.) [33;38;47;62].

39. Obyektin odlu silah olub-olmamasının müəyyən edilməsi üçün məhkəmə-ballistik ekspertizası qarşısında hansı suallar qoyula bilər?

Obyektin odlu silah olub-olmamasının müəyyən edilməsi üçün məhkəmə-ballistik ekspertizası qarşısında aşağıdakı suallar qoyula bilər:

- təqdim edilmiş predmet odlu silahdırımı;
- təqdim edilmiş predmet odlu silahdırsa, hansı növə, nümunəyə, modelə, sistmə aiddir;
- silah hansı kalibrlidir;
- silah hansı üsulla hazırlanmışdır;
- silah zavod üsulu ilə hazırlanmışdırsa, onun üzərində hansı zavod işarələri vardır və həmin işarələr silahı necə xarakterizə edirlər;

- silahın hansı ballistik xüsusiyyətləri vardır, ondan atılmış mərmii (güllə, qırma, karteç) hansı uçma məsafəsinə və zədələtirmə qabiliyyətinə malikdir;

ni çıxır, ekspertiza yalnız o məsələni həll edir ki, tədqiq edilən predmet odlu silahlıdırmi, yaxud odlu silah deyildir [38; 47].

43. Silahın texniki cəhətdən və kriminalistik baxımdan nəvazlılığı dedikdə nə başa düşülür?

Silahın texniki cəhətdən nasazlığı dedikdə, onun hissə və mexanizmlərində silahdan atəş açılmasına mane ola biləcək nasazlıqlar nəzərdə tutulur. Texniki baxımdan silahdan atəş açılmasına mane olmayan kiçik çatışmazlıq (məsələn, kəmərin bərkidilməsi üçün antabkanın olmaması, silahın lülə kanalının müəyyən qədər yeyilmiş olması, qundağının çatlaması, yaxud bir hissəsi qopması və s.) silahı texniki cəhətdən nasaz hesab etməyə əsas vermir. *Kriminalistik baxımdan* isə silahın texniki cəhətdən sazlığı deyil, ümumiyyətlə, ondan atəş açılmasının mümkün olub-olmaması əhəmiyyət kəsb edir [34; 38; 47].

44. Silahın atəşə yararlı olması dedikdə nə başa düşülür?

Silahın atəşə yararlı olması dedikdə, ondan atəşlər açmaq üçün mühüm olan hissə və mexanizmlərin normal işini təmin edən şərtlər kompleksinə başa düşülür. Texniki sazlıq silahın atəşə yararlılığını göstərirdiyi kimi, atəşə yararlılıq da ondan atəş açmağın mümkünlüyünü göstərir [34; 38; 47].

45. Silahın atəşə yararlı olub-olmamasının və onun texniki cəhətdən hansı vəziyyətdə olmasının müəyyən edilməsi üçün məhkəmə-ballistik ekspertizası qarşısında hansı suallar qoyula bilər?

Silahın atəşə yararlı olub-olmamasının və onun texniki cəhətdən hansı vəziyyətdə olmasının müəyyən edilməsi üçün məhkəmə-ballistik ekspertizası qarşısında aşağıdakı suallar

- silahdan atəş açmaq üçün hansı patronlardan istifadə olunur [38; 47].

40. Əldəüzəltmə silahlarla əlaqədar məhkəmə-ballistik ekspertizası qarşısında hansı suallar qoyula bilər?

Əldəüzəltmə silahlarla əlaqədar aşağıdakı suallar qoyula bilər:

- təqdim edilmiş əldəüzəltmə silah hansı odlu silah növünə, nümunəsinə, modelinə, sisteminə aiddir;
- silah nə dərəcədə peşəkarcasına (silahı düzəldən şəxsin silahın material hissəsini bilməsi, texniki bacarığı, istifadə olunmuş material, avadanlıq, alətlər, dəzgahlar və s.) hazırlanmışdır;
- həmin silahın düzəldilməsi zamanı zavod üsulu ilə hazırlanmış hansı detallardan istifadə olunmuşdur [38; 45; 47].

41. Obyektin odlu silahlara aid olub-olmamasının müəyyən edilməsi üçün hansı tədqiqatlar aparılır?

Obyektin odlu silahlara aid olub-olmamasının müəyyən edilməsi üçün aparılan tədqiqat: təqdim edilmiş obyektə baxış keçirilməsindən; hissə və mexanizmlərinin varlığının və qarşılıqlı əlaqəsinin yoxlanılmasından; eksperimental atəşlər açılmasından; mərmimin başlanğıc kinetik enerjisinin, yaxud zədələtmə qabiliyyətinin yoxlanılmasından ibarətdir [38; 47].

42. Predmetin Cinayət Məcəlləsinin hansısa maddəsinin təsiri altına düşüb-düşmədiyi məhkəmə-ballistik ekspertizası ilə müəyyən edilə bilərmi?

Məhkəmə-ballistik ekspertizası predmetin Cinayət Məcəlləsinin hansısa maddəsinin təsiri altına düşüb-düşmədiyini müəyyən etmir, bu məsələnin həlli ekspertin səlahiyyətindən kəna-

qoyula bilər:

- təqdim edilmiş silah texniki cəhətdən sazdırımı;
- silah atəş açmaq üçün yararlıdırımı;
- silahlardan sistematik atəş açmaq mümkündürmü;
- silahlardan atəş açılmasına maneə yaradan nasazlıqlar varmı, varsa, həmin nasazlıqlar nədən ibarətdir;
- əgər silahda nasazlıq varsa, o hansı yolla və nə qədər asanlıqla aradan qaldırıla bilər;
- silahlardan maksimal hansı məsafəyə atəş açmaq olar;
- silahlardan nişan almaqla hansı məsafəyə atəş açaraq hədəfi vurmaq olar [38; 47].

46. Silahın atəşə yararlı olub-olmamasının və onun texniki cəhətdən hansı vəziyyətdə olmasının müəyyən edilməsi üçün hansı tədqiqatlar aparılır?

Silahın atəşə yararlı olub-olmamasının və onun texniki cəhətdən hansı vəziyyətdə olmasının məhkəmə-ballistik tədqiqatı, ona baxış keçirilməsindən, hissə və mexanizmlərinin varlığının və qarşılıqlı əlaqəsinin yoxlanılmasından; eksperimental atəşlər açmaqdan ibarətdir [34; 38; 47].

47. Tətiyi çəkilmədən odlu silahlardan öz-özünə atəş açılması dedikdə nə başa düşülür?

Tətiyi çəkilmədən odlu silahlardan öz-özünə atəş açılması dedikdə, silahı tutmuş şəxsdən asılı olmayan səbəbdən atəşin açılması başa düşülür [34; 38; 47].

48. Tətiyi çəkilmədən odlu silahlardan öz-özünə atəş açılması hansı səbəblərdən baş verə bilər?

Odlu silahın tətiyini çəkmədən ondan öz-özünə atəş açılmasının, bir qayda olaraq iki səbəbi vardır:

- 1) *silaha münasibətdə hər hansı bir hərəkət edilməsi:*
  - silahın düşməsi, ona zərbə endirilməsi, paralel lülədən atəş açılması, kəskin hərəkətlə aşağı endirilməsi və s. nəticədə silahlardan güclü silkələnməsi;
  - silahın düşməsi, ona zərbə endirilməsi zamanı silahın müəyyən xarici detallarına əhəmiyyətli və kəskin hərəkətlə təsir edilməsi;
  - çaxmağa, vurucu mexanizmə zərbə vurulması;
  - tətiyə təsadüfən toxunulması;
  - silahın doldurulması zamanı;
  - xarici çaxmaqlı ov silahlarının və revolverlərin çaxmağının tam olmayaraq böyüq bölməsinə keçirilmədən irəliyə buraxılması nəticəsində;
- 2) *silahın vurucu-buraxıcı mexanizminin nasazlığı* [34; 38; 47].

49. Silahın tətiyini çəkmədən ondan öz-özünə atəş açılmasının mümkün olub-olmamasının müəyyən edilməsi üçün məhkəmə-ballistik ekspertizası qarşısında hansı suallar qoyula bilər?

Silahın tətiyini çəkmədən ondan öz-özünə atəş açılmasının mümkün olub-olmamasının müəyyən edilməsi üçün məhkəmə-ballistik ekspertizası qarşısında aşağıdakı suallar qoyula bilər:

- təqdim edilmiş silahın tətiyini çəkmədən ondan öz-özünə atəş açılması mümkündürmü, əgər mümkündürsə, bunun səbəbi nədir;
- silahlardan tətiyini çəkmədən öz-özünə atəş açılmasına şərait yaradan, hazırlanması zamanı və ya istifadə prosesində əmələ gəlməyə xarakterik olan nasazlıqlar (zədələr) varmı, varsa, belə nasazlıqlar nədən ibarətdir;
- təqdim edilən silahlardan təqsirləndirilən (şübhəli) şəxsin, zərərçəkmişin, yaxud şahidlərin dedikləri şəraitdə tətiyini çəkmədən öz-özünə atəş açılması halı mümkündürmü [38; 47].

50. Silahın tətiyini çəkmədən ondan öz-özünə atəş açılmasının mümkün olub-olmamasının müəyyən edilməsi üçün hansı tədqiqatlar aparılır?

Silahın tətiyini çəkmədən ondan öz-özünə atəş açılmasının mümkün olub-olmamasını müəyyən etmək üçün: silahın patronluğuna pistonla doldurulmuş giliz qoyularaq, silahın müxtəlif hissə və mexanizmlərinə taxta çəkilə zərbələr endirilir; müxtəlif hündürlüklərdən taxta və ya rezin səthli döşəməyə atılır; silah möhkəm silkelənir. Avtomatik silahlarda eksperimentlər silahın tək-tək və avtomatik atəş üçün nəzərdə tutulmuş bölmələrində aparılır [34; 38; 47].

51. Silahın üzərində silinmiş zavod işarələrinin bərpa olunması üzrə tədqiqat hansı ardıcılıqla aparılır?

Silah üzərində silinmiş zavod işarələrinin bərpa olunması üzrə tədqiqat, silaha xarici baxış keçirilməsindən başlayır, sonra tam silinməmiş işarələri aşkar etmək üçün, silah sökülərək daxili detallarının səthinə xarici baxış keçirilir və mikroskop altında tədqiq olunur, zavod işarələrinin məhv edildiyi ehtimal olunan kəsilməmiş, sürtülmüş yerlər müəyyən edilərək, həmin sahənin səthi "ГОИ" pastasından və keçə parçasından istifadə olunmaqla əvvəlcə möhkəm təsir etməklə sürtülüb hamarlanır, sonra isə zəif təsir etməklə davam etdirilərək cilalanır, bundan sonra bərpa olunmanın kimyəvi, elektro-kimyəvi və ya maqnit metodları tətbiq edilir [34; 38; 47].

52. Odlu silahın lüləsi hansı səbəblərdən çatlaya bilər?

Atəş zamanı silahın lüləsinin çatlaması (cırılması) və ya onda başqa zədələrin əmələ gəlməsi, silahlə ehtiyatsız, yaxud bacarıqsız davranılması, onun düzgün doldurulmaması nəticəsində yaranır. Silahda zədələrin əmələ gəlməsinin texniki səbəbləri silahdakı və ya patrondakı istehsalat qüsurları, ayrı-

ayrı hissələrin (lülənin, bağlayıcı mexanizmin və s.) yeyilməsi, əldəedüzləmə silahlarda isə – konstruksiyasındakı çatışmazlıqlar və keyfiyyətsiz hazırlanma (eləcə də əldəedüzləmə silahın lüləsinin nazik borulardan və təsadüfi materiallardan hazırlanması) ola bilər [38; 47].

53. Odlu silahlər və onlardan atılmış gilizlər, yaxud güllələrlə bağlı eyniləşdirici tədqiqat aparılması üçün məhkəmə-ballistik ekspertizəsi qarşısında hansı suallar qoyula bilər?

Aşağıdakı suallar qoyula bilər:

- təqdim edilmiş gilizə və ya mərmiyə (gülləyə, qırmaya, karteçə), yaxud mərmə parçasına görə atıldığı silahı müəyyən etmək mümkündürmü;

- təqdim edilmiş giliz və ya mərmə (güllə, qırma, karteç), yaxud mərmə parçası təqdim olunmuş silahdanmı atılmışdır [38; 39; 47].

54. Güllətutucu qurğular hansı konstruksiyalarda ola bilərlər?

Eksperimental atəşlər zamanı güllələri tutmaq üçün daxilinə lifli, rezin, pambıq materiallar, yağ, su və s. maddələr doldurulmaqla hazırlanan güllətutucu qurğulardan istifadə olunur [38; 47].

55. Daxili ballistika nədir?

Daxili ballistikada – odlu silahdan atəş açılarkən atəşin başlanğıc prosesində yaranan hallardan: pistonun, barıtın alınması, lülə kanalında güllənin atılması üçün maksimal təzyiqlin, başlanğıc sürətin, lüləağzı enerjinin yaranması prosesindən bəhs olunur [38; 47].

56. Aralıq ballistika nədir?

Aralıq ballistikada – atəş anında barıt alındıqdan, təzyiqlənən havadan və güllə başlangıç sürətini götürdükdən sonra, hava-qaz axınının lülə kanalında və yaxın məsafədə yerləşən hədəf üzərinə hopana, zədə yaradanadək hərəkətinin inkişaf prosesinin qanunauyğunluqlarından bəhs edilir [38; 47].

57. Xarici ballistika nədir?

Xarici ballistikada – güllənin lülə ağzından çıxıqdan sonra onun uçuş trayektoriyası, müxtəlif məsafələrdə sürəti, kinetik enerjisi, uçuş məsafəsi, ov silahlarından atılmış qırma topasının müxtəlif məsafələrdə yayılma sahəsi, qırma karteçlərin, tıxacların, araqatların uçuş məsafəsi, mərmimin hədəfdə dəşicilik qabiliyyəti, müxtəlif maneələrdə deşmə dərinliyi haqqında məlumatlardan bəhs olunur [38; 47].

58. Qaz silahı nədir?

Qaz silahı – gözyaşardıcı, qıcıqlandırıcı, zəhərləyici, sinir-ifficedici və ya başqa güclü təsir göstərən maddələrin təbii və ya canlı hədəfin müvəqqəti sıradan çıxarılması üçün nəzərdə tutulmuş silahdır ("Xidməti və mülki silah haqqında" *Qanunun 1-ci maddəsinin 10-cu bəndi*) [8; 22; 47].

59. Qaz silahının hansı növləri vardır?

Qaz silahının növləri aşağıdakılardır: tapançalar, revolverlər, tək-tək doldurulan qaz tüfəngləri, qaz atıcı qurğuları, mexaniki püskürdücülər, aerosol qurğuları (balonlar) [22; 47; 61].

60. Pnevmatik silah nədir?

Pnevmatik silah – sıxılmış havanın və ya qazın təzyiqlənən yaranan enerji hesabına gülləsi istiqamətlənmiş hərəkət edərək hədəfə məsafədən zədə yetirmək təyinatına malik olan silahdır ("Xidməti və mülki silah haqqında" *Qanunun 1-ci maddəsinin 9-cu bəndi*) [29; 47; 61; 66].

61. Pnevmatik silahın hansı növləri vardır?

Pnevmatik silahın növləri aşağıdakılardır: tapançalar, revolverlər, tüfənglər [29; 47; 61; 66].

62. Təlim silahı nədir?

Təlim silahı – növündən asılı olmayaraq silahla davranılması, onun sökülməsi və yığılması, habelə ondan istifadə edilən qaydalarını öyrətmək üçün nəzərdə tutulmuş və döyüş kursatı ilə atəşin açılmasını istisna edən silahdır ("Xidməti və mülki silah haqqında" *Qanunun 1-ci maddəsinin 14-cü bəndi*) [8; 47; 62].

63. İdman silahı nədir?

İdman silahı – idman yarışlarında istifadə üçün nəzərdə tutulmuş odlu, soyuq, o cümlədən soyuq atıcı və pnevmatik silahlardır ("Xidməti və mülki silah haqqında" *Qanunun 1-ci maddəsinin 13-cü bəndi*) [8; 47; 62].

64. Özünümüdafiə silahı nədir?

Özünümüdafiə silahı – yalnız hücumu dəf etmək təyinatına malik olan gözyaşardıcı, qıcıqlandırıcı və ya qısa müddətə sinir-ifficedici maddələrlə təchiz edilmiş tapança (revolver), mexaniki-püskürdücü və ya aerosol qurğulu qaz silahlardır ("Xidməti və mülki silah haqqında" *Qanunun 1-ci maddəsinin 11-ci bəndi*) [8; 47].

65. Travmatik silah nədir?

Travmatik silah – məhdud zədələtmə qabiliyyətinə malik olan silah olub, barıtın və ya digər alışan maddələrin yanmasından yaranan enerji hesabına mərmisi istiqamətlənmiş hərəkət edərək müəyyən məsafədən canlı qüvvəyə ağrIVERICI mexaniki zədə yetirmək üçün nəzərdə tutulmuş və insanın məhv edilməsi üçün nəzərdə tutulmayan silahlardır [67].

66. Travmatik silahla odlu silahın oxşar və fərqli cəhətləri nədən ibarətdir?

Travmatik silahın odlu silahla oxşar cəhəti odur ki, hər iki silah növündə mərmə barıtın və ya digər alışan maddələrin yanmasından yaranan enerji hesabına atılır, *fərqli* cəhəti isə odur ki, birincisi, travmatik silahların lüləsində düzəldilən xüsusi çıxıntılar ondan bərk səthli güllənin atılmasına imkan vermir, ikincisi isə, onun lüləsi və atəş mexanizminin detalları yüksək enerjili mərmilərin atılmasına dözməyərək parçalana bilər [67].

67. Döyüş sursatı nədir?

Döyüş sursatı – müvafiq silah növündən atəş açmaq üçün nəzərdə tutulmuş konstruktiv qurğu və ya əşyalardır ("Xidməti və mülki silah haqqında" Qanunun 1-ci maddəsinin 5-ci bəndi) [8; 34; 51; 54; 63].

68. Patron nədir?

Patron – hədəfə atəş və ya partlayış yolu ilə zədə yetir-

mək üçün nəzərdə tutulmuş birdəfəlik istifadə edilən predmetdir [33; 34; 51; 54; 63].

69. Döyüş sursatları hansı siniflərə bölünür?

Döyüş sursatları iki sinfə bölünürlər:

- a) atıcı silahlar üçün nəzərdə tutulanlar (əl atıcı silahları və s.);
- b) partlayış üçün nəzərdə tutulanlar (qumbara, mina və s.) [33; 34; 54].

70. Patronlar quruluşuna görə neçə cür olurlar?

Quruluşuna görə patronlar iki cür olurlar:

- 1) *Unitar olmayan patronlar* - lülələdən barıtın, qırmanın doldurulması ilə hazırlanan, yaxud partlayıcı tərkibin bir yeri (məsələn, sadə kağız bükülüyə qoyulmaqla) doldurulması ilə hazırlanan patronlar;
- 2) *Unitar patronlar* - bütün atəş komponentlərinin (mərmə, barıt və s.) bir güllənin içərisinə yığılması ilə hazırlanan patronlar [33; 42; 46; 49; 51; 54].

71. Təyinatlarına görə patronlar hansı növlərə bölünür?

Təyinatlarına görə patronlar bölünürlər:

- 1) Yivli silahlar üçün;
- 2) Ov silahları üçün;
- 3) Montac tapançaları üçün;
- 4) Atəşi imitasiya etmə, səsə işarə vermə patronları;
- 5) İşıqlandırıcı-ışarəverici patronlar;
- 6) Qaz silahlı patronları;
- 7) Ağrıdıcı gülləli (rezin, plastmas gülləli) patronlar;
- 8) Heyvanları hərəkətsizləşdirmə patronları, iynələri;

9) Təlim, sınaq patronları;

10) İdman patronları [33; 42; 51; 54].

72. Ştat üzrə patronlar və patron əvəzədiciləri nədir?

Ştat üzrə patronlar – konkret sistemə malik silah üçün hazırlanan patronlardır, əvəzədiciləri patronlar isə – bir silahın kalibrinə və patronluğunun ölçülərinə uyğun gələn üçün istifadə edilən patronlardır [33; 54; 63].

73. Qaz silahlarının patronları hansı quruluşa malikdir?

Qaz silahlarının patronları – gilizdən, pistondan, barıtdan, qıcıqlandırıcı (gözyaşardıcı) maddədən, daxili tıxacdan və əlavə olaraq tapança patronlarında konteynerdən və revolver patronlarında xarici tıxacdan ibarət olur [22; 61].

74. Qaz silahlarının patronları təyinatına görə neçə cür olurlar?

Qaz silahlarının patronları təyinatına görə: qazlı, səsli və işarəverici patronlara bölünür. Qaz patronlarında aktiv kimyəvi maddə olur, səsli və işarəverici patronlar isə atış səslərini və işığını imtisyayia etmək üçün nəzərdə tutulmuşlar [22; 61].

75. Travmatik silahların patronları hansı quruluşa malikdir?

Travmatik silahların (tapançaların, revolverlərin) patronları – gilizdən, pistondan, barıtdan, rezin güllədən ibarət olur [67].

76. Yivli silahların patronlarının hansı növləri vardır?

1. İstifadə olunduğu silaha görə: tüfəng, tapança, revolver

ver patronları;

2. Pistonun alışmasına görə: yandan, dairəvi, mərkəzdən alışan pistonlu patronlar [21; 46; 49; 52; 54].

77. Yivli silahların patronları hansı quruluşa malikdir?

Yivli silahların patronları – gilizdən, güllədən, barıtdan, pistondan ibarət olur [21; 49; 54].

78. Yivli silahların patronlarının güllələrinin hansı növləri vardır və onlar bir-birlərindən necə fərqləndirilir?

Yivli silahların patronlarının xüsusi təyinatlı güllələri aşağıdakı növlərə bölünür və uc hissələrinin səthinə çəkilmiş rənglərə görə fərqləndirilir:

- 1) zirehdələ – ucu qara rəngli;
- 2) izburaxan – ucu yaşıl rəngli;
- 3) yandırıcı – ucu qırmızı rəngli;
- 4) zirehdələ-yandırıcı – ucu qırmızı zolaqlı qara rənglə rənglənir [45; 50].

79. Yivli silahların patronlarının güllələri hansı quruluşa malikdir?

Yivli silahların patronlarının güllələri – güllə örtüyündən, qurğuşun köynəkciyindən və polad özəkciyindən ibarət olurlar [49; 54].

80. Yivsiz (hamar lüləli) ov tüfənglərinin patronları hansı quruluşa malikdir?

Yivsiz (hamar lüləli) ov tüfənglərinin patronları – gilizdən, qurğuşun mərmilərdən (qırmadan, kartəcən, güllədən), barıtdan, pistondan, tıxacdan, araqatdan, üstlükədən ibarət olur [42; 51; 54].

81. Hamar lüləli (yivsiz) ov tüfənglərinin patronlarına doldurulan mərmilər hansı markalı və hansı ölçülü olurlar?

Hamar lüləli (yivsiz) ov tüfənglərinin patronlarına doldurulan mərmilərin markaları və ölçüləri aşağıdakı kimidir:

- *güllələr* – “Yakana”, “Brenneke”, “İdeal”, “Sputnik” və s. markalı olurlar;
- *qırmaların* diametri 1,75 mm-dən (10 №-li qırma) 5,50 mm-dək (6 №-li qırma) olurlar;
- *kartəçlərin* diametri 5,50 mm-dən 10,0 mm-dək ölçüdə olurlar [42; 51; 54].

82. Pnevmatik silahların mərmilərinin hansı növləri vardır?

Pnevmatik silahların mərmiləri əsasən 4,5 mm kalibrli olmaqla, metaldan, yaxud plastmasdan hazırlanırlar və aşağıdakı növləri vardır:

- “Diablo” (içi boş, ucu sivri);
- “Кисточки” (ucu sivri, arxası tüküti);
- “Шариковые” (kürə formalı metal, yaxud plastmas mərmiciklər) [24; 29; 61; 66].

83. Patronların və onların elementlərinin hazırlanma üsulunun və atəşə yararlılığının müəyyən edilməsi üçün hansı tədqiqatlar aparılır?

Patronun və onun elementlərinin hazırlanma üsulunun və atəşə yararlılığının müəyyən edilməsi üçün aşağıdakı tədqiqatlar aparılır:

- patrona xarici baxış keçirilir (zavod işarələri, ölçüləri, forması, üzərində hər hansı dəyişiklik edilib-edilməməsi, konstruksiyasının xüsusiyyətləri və s. öyrənilir);
- tipi müəyyən edilir;
- üzərində mexaniki, kimyəvi zədələr, korroziya, nemiş-

lik ləkələri və s. olub-olmaması araşdırılır;

- lazım gəldikdə sökülür, atəş komponentlərinin vəziyyəti öyrənilir, barıt atımından müəyyən qədər götürülüb ayrıca yandırılır;

- eksperimental atəşlər açılır (bu zaman: zavod üsulu ilə hazırlanmış patronlardan və eyni tipli əldə düzəltmə patronlarından biri, yaxud bir neçəsi seçmə üsulu ilə götürülüb atılır; müxtəlif tipli əldə düzəltmə patronların isə hamısı atılmalıdır) [42; 51; 54].

84. Pistonların alışmamasının səbəbi nə ola bilər və pistonun atəşə yararlı olub-olmaması necə dəqiq müəyyən oluna bilər?

Pistonun alışmamasının səbəbləri – onun üzərində korroziya, nemişlik, kimyəvi, termiki, mexaniki zədələrin olması ilə müşayiət oluna bilər və onun atəşə yararlı olub-olmamasını: vizual və mikroskopik baxış keçirməklə və eksperimental atəş açmaqla dəqiq müəyyən etmək olar [42; 51; 54].

85. Gilizlərin üzərində atıldıqları silahın hansı hissə və mexanizmlərdən eyniləşmədə istifadə oluna bilən izlər qalır?

Növündən asılı olaraq, gilizlərin üzərində atıldıqları silahın – vurucu iynəsindən, əksedicisindən, tullayıcısından, sürüşünün ön kəsiyindən, patronluğundan, sandıqçasının ağız kəsiyindən, qəlibinin ön kəsiyindən (ov tüfənglərində) və digər detallardan eyniləşmədə istifadə olunan izlər qala bilərlər [21; 39; 45; 54; 63].

86. Yaranma prosesindən asılı olaraq gilizlərin üzərində atıldıqları silahdan qalmış izlər necə qrupa bölünür?

Gilizlərin üzərində izlər onların yarandıqları proseslərdən asılı olaraq aşağıdakı 3 qrupa bölünür:

- 1) Silah doldurularkən yaranan izlər;
- 2) Ateş prosesində yaranan izlər;
- 3) Ateşdən sonra gilizlərin kənar edilməsi zamanı yaranan izlər [21; 39; 54; 63].

87. Atıldıqları silahın qrup mənsubiyyəti güllələrin üzərində qalan hansı əlamətlərə görə müəyyən edilir?

Güllənin atıldığı silahın qrup mənsubiyyəti 2 qrup əlamətlərlə müəyyən edilir:

- 1) güllənin quruluş əlamətləri (güllə üzərində örtüyün olub-olmaması; onun forması, ölçüsü, materialı, çəkisi; güllənin gilizə birləşdirilmə üsulu);
- 2) atəş zamanı güllə üzərində əmələ gəlmiş əlamətlər (lülə kanalının daxili divarlarından güllənin üzərində qalmış izlər: lülə kanalının yivli, yaxud yivsiz (hamar) olması; yivlidir-sə, yivlərin istiqaməti, sayı, ölçüsü, addım bucağı və s.) [21; 39; 54; 63].

88. Güllələrin üzərində yivli silahların lülə kanalından qalmış izlərin yaranma mexanizmi neçə mərhələyə bölünür?

Güllənin səthindəki izlərin yaranma mexanizmi 3 mərhələyə bölünür:

- a) güllənin silahın lülə kanalının patronluq tərəfdəki hissəsində yerləşən güllə girişinə girməsi zamanı yaranan izlər;
- b) güllənin yivlərə girməsi zamanı yaranan izlər;
- c) güllənin lülə kanalı boyunca irəliləməsi – fırlanması prosesində yaranan izlər [21; 39; 54].

89. Yivsiz (hamar lüləli) ov silahlarının lülə kanalından atılan qırmaların və karteçlərin üzərində qalmış izlər hansı xüsusiyyətlərə malikdirlər?

Yivsiz (hamar lüləli) ov silahından atılan qırmaların və

karteçlərin üzərində əsasən 2 cür izlər qalır:

- 1) statik (atəş zamanı qırmaların, karteçlərin bir-birlərinə sıxılması nəticəsində yaranan) izlər;
- 2) dinamik (atəş zamanı qırmaların, karteçlərin lülə kanalından keçərkən lülənin daxili divarlarına sürtünməsi prosesində yaranan) izlər [51; 54].

90. Patron-əvəzedicilərin hansı formaları vardır?

Kriminalistik təcrübədə patron-əvəzedicilərin əsasən 2 formasına təsadüf olunur:

- əldəüzəldilmə patronlar (zavodda hazırlanmış patron hissələrindən – güllədən, gilizdən (bəzən odlu silahdan atılmış giliz və ya güllədən), barıtdan, pistondan istifadə olunmaqla hazırlananlar);
- zavod üsulu ilə hazırlanmış patronların üzərində dəyişiklik, yaxud az dəyişiklik edilməklə hazırlanan patronlar (məsələn, zavod üsulu ilə hazırlanmış patronun gilizi, yaxud gülləsi kəsilib qısaldılır və s.) [45; 63].

91. Patronun əldəüzəldilmə üsulla doldurulmasının hansı əlamətləri vardır?

Patronun əldəüzəldilmə üsulla doldurulmasının aşağıdakı əlamətləri vardır:

- 1) pistonun piston yuvacığında düz oturmaması;
- 2) lak-boya örtüyünün pozulması;
- 3) piston yuvacığının sürtülüb genişlənməsi [39; 45; 54; 63].

92. Patrona güllənin əldəüzəldilmə üsulla qoyulmasının hansı əlamətləri vardır?

- a) ikincili geydirmə (güllənin gilizə çox dərin keçirilməsi

və s.);

b) geydirmə, bərkidilmə yerlərinin uyğunsuzluğu (gilizdə və güllədə nöqtəvari batıqların qeyri-simmetrik yerləşməsi; ilkin olaraq dairəvi sıxılma üsulu ilə birləşdirilmiş güllə ilə gilizin birləşmə-bərkidilmə yerində nöqtəvari sıxımlar yaratmaq və s.);

c) hazırlanarkən istifadə olunmuş alət və vasitələrdən qalmış eziklərin, cırılmaların və s. izlərin müşayiət olunması [39; 45; 54; 63].

93. Kalibrinə görə patron-əvəzedicilər hansı silahlarda istifadə oluna bilərlər?

Kalibrinə görə patron-əvəzedicilər aşağıdakı silahlara uyğunlaşdırılaraq istifadə oluna bilərlər:

- həmin kalibrə uyğun silahda;
- özündən kiçik kalibrli silahda;
- özündən böyük kalibrli silahda [39; 45; 54; 63].

94. Patron-əvəzedicilərdən istifadə olunmaqla atəş açılarkən atılmış güllələrin üzərində lülə kanalından qalmış izlərin hansı xüsusiyyətləri vardır?

Patron-əvəzedicilərin güllələri atılarkən güllələrin üzərində lülə kanalından qalmış izlər aşağıdakı xüsusiyyətlərə malik olurlar:

- a) *həmin kalibrə uyğun* silahdan qalan izlər ştat üzrə patronlardakı güllələrin üzərində qalan izlərdən demək olar ki, fərqlənmirlər;
- b) *kiçik kalibrli* güllələr böyük kalibrli silahdan atılarkən lülənin içində tam oturmadığına görə, güllənin üzərində sıyrıqlarla yanaşı əzilmə izləri də qalır;
- c) *böyük kalibrli* güllə kiçik kalibrli silahdan atılarkən, güllənin üzərində sıyrıqla izləri daha intensiv əks olunur, iz-

lər nəinki yivlərdən, hətta bütün lülə kanalından qalır və bütün izlər sıyrıqlar formasında qarışıqlar və güllənin gövdəsi də əzilib nazilir [39; 45; 54; 63].

95. Güllə ilə gilizin əvvəllər eyni bir patronun hissələri olub-olmadıqlarını müəyyən etmək üçün hansı əlamətlərdən istifadə olunur?

Güllə ilə gilizin əvvəllər eyni bir patronun hissələri olub-olmadıqlarını müəyyən etmək üçün aşağıdakı əlamətlərdən istifadə olunur:

1. Gilizin ağız kəşiyində ona birləşdirilmiş güllənin üzərində fərdi əlamətlər əmələ gətirə biləcək çat, batıq və s. zədələrin olması;
2. Gilizin və güllənin üzərindəki nöqtəvari sıxma batıqlarının sayının uyğunluğu;
3. Nöqtəvari sıxma batıqlarının konfigurasiyası, dərinliyi;
4. Gilizin və güllənin üzərindəki nöqtəvari sıxma batıqlarının arasındakı məsafə, həmin nöqtədən güllənin ucuna və dib hissəsinədək olan məsafələr;
5. Gilizin daxilində və güllənin üzərində nöqtəvari sıxma batıqlarının mikrorelyef quruluşunun xüsusiyyətləri [39; 45; 54].

96. Kustar üsulla doldurularkən istifadə olunan alətlərdən patronların hansı hissələrində və hansı izlər qala bilər?

Kustar üsulla doldurularkən istifadə olunan alətlərdən patronun gilizi, pistonu, mərimisi və s. üzərində batıq, sıyrıq izləri, alətlərin səthindən relyef izləri qalır ki, həmin izlərə əsasən eyniləşmə tədqiqatı aparmaq və patronun doldurulmasında istifadə olunmuş alətlərin qrup mənsubiyyətini müəyyən etmək olar [39; 45; 54; 63].

VII. Soyuq silahların ekspertizası üzrə

1. "Soyuq silah" anlayışı Azərbaycan Respublikasının "Xidməti və mülki silah haqqında" Qanununda necə müəyyən olunmuşdur?

"Xidməti və mülki silah haqqında" Qanununun 2-ci maddəsinin 6-cı bəndində "soyuq silah" anlayışı belə verilmişdir: "soyuq silah – konstruksiyasına, ölçülərinə və materialına görə birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat-məişət məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan, xüsusi olaraq insanın əzələ qüvvəsinin istifadə etməklə zərərvermə obyektini bilavasitə təmas zamanı xəsarət yetirmək təyinatına malik olan silahdır" [8].

2. Soyuq silahın kriminalistik tədqiqatının predmetinə nə daxildir?

Soyuq silahın kriminalistik tədqiqi – soyuq silahın ayrı-ayrı növlərini öyrənmə və cınayətlərin açılması, istintaqi və önlənməsi məqsədilə bu obyektlərin toplanması və tədqiqinin vasitə, üsul və metodlarını işləyib hazırlayan kriminalistik texnikanın bölməsidir [31].

3. Soyuq silah ekspertizasının tədqiqat obyektləri hansılardır?

Soyuq silah ekspertizasının tədqiqat obyektlərinə - soyuq silahı xarakterizə edən əlamətlərin məcmusuna malik olub-olmaması (növlünün, tipinin) müəyyən edilməsi üçün təqdim edilmiş predmetlər aiddirlər [23].

4. Soyuq silahın kriminalistik ekspertizası hansı tədqiqat növünə aiddir?

Soyuq silahın kriminalistik ekspertizası qeyri-eyniləyən (diaqnostik) tədqiqatlara aiddir [23; 31; 36].

5. Soyuq silahın kriminalistik ekspertizası aşağıdakı məsələləri (vəzifələri) həll edə bilər?

Soyuq silahın kriminalistik ekspertizası aşağıdakı məsələləri həll edir:

a) *qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi üzrə*: təqdim olunmuş predmetin soyuq silah olub-olmaması; soyuq silahın hansı üsulla hazırlanması; konkret soyuq silahın başqa tip, növ, nümunə soyuq silahın dəyişdirilməsindən hazırlanıb-hazırlanmaması, əgər hazırlanmışdırsa, hansı üsulla hazırlanması; zavod üsulu ilə hazırlanmış soyuq silahın nə vaxt (hansı dövrdə), harada və hansı müəssisədə hazırlanması;

b) *predmetin saz vəziyyətədə olub-olmamasının müəyyən edilməsi üzrə*: soyuq silahın təyinatı üzrə istifadəyə yararlı olub-olmaması; əgər yararlı deyildirsə (nasazdırsa), hansı defektlərin olması, onların səbəbləri və nasazlığın həmin soyuq silahın təyinatı üzrə istifadə edilməsinə təsir göstərib-göstərməməsi; soyuq silahdakı nasazlığın aradan qaldırılmasının və istifadə üçün yararlı vəziyyətə gətirilməsinin mümkünlüyü, o cümlədən bunun üçün hansısa materialların, texnoloji proseslərin, alət və vasitələrin, xüsusi biliyin (bacarığın) tələb olub-olunmaması və s. [23; 31; 56; 57; 64].

6. "Soyuq atıcı silah" anlayışı Azərbaycan Respublikasının "Xidməti və mülki silah haqqında" Qanununda necə müəyyən olunmuşdur?

"Xidməti və mülki silah haqqında" Qanunun 2-ci maddəsinin 7-ci bəndində "soyuq atıcı silah" anlayışı belə verilmişdir: "soyuq atıcı silah – insan əzələsinin və ya mexaniki qüvvənin enerjisi hesabına istiqamətlənmiş hərəkət əldə edən əyvalarla məsafədən hədəfi zədələmək təyinatına malik olan silahdır" [8].

7. Kriminalistik ədəbiyyatda soyuq silahı xarakterizə edən əlamətlər kimi hansı xüsusiyyətlər göstərilmişdir?

Kriminalistik ədəbiyyatda soyuq silahı xarakterizə edən əlamətlər məcmusuna aşağıdakılar aid edilir:

- a) *ümumi əlaməti* – onun hücum və ya fəal müdafiə təyinatına malik olması;
- b) *xüsusi əlamətləri*:
  - yetirildiyi anda həyat üçün təhlükəli bədən xəsarətini bilavasitə yetirmək üçün xüsusi olaraq hazırlanmış, birbaşa iştehsalat və ya təsərrüfat-məişət təyinatlı olmaması;
  - predmetin konstruksiyası, ölçüləri və materialı bu cür xəsarətlərin yetirilməsini təmin etməlidir;
  - xəsarət yetirilməsi üçün bilavasitə kontakt zamanı insanın əzələ qüvvəsindən və ya mexaniki qurğunun köməyi ilə işləməmiş hərəkətli mərmii ilə məsafədən istifadə olunması;
  - məhvetmə üsuluna (təsiretmə prinsipinə) görə dəşici, kəsici, çapıcı, dəşici-kəsici, dəşici-çapıcı, kəsici-çapıcı, dəşici-kəsici-çapıcı, vurucu-əzici və ya kombine edilmiş alət olması [23; 31; 35; 56; 57; 64].

8. Soyuq silahlar təsnifata hansı kriteriyalara görə bölünürlər?

Konstruksiyasından və məhvetmə keyfiyyətindən asılı olaraq soyuq silahlar bir neçə əsas kriteriyalar üzrə: təyinatına, hazırlanma üsuluna, hazırlanma yerinə, ümumi konstruksiyasına, təsiretmə prinsipinə (məhvetmə üsuluna) və əldə tutma üsuluna (quruluşuna, idarə olunmasına) görə müxtəlif tiplərə, növlərə və yarımnövlərə bölünürlər [23; 31; 57; 64].

9. Təyinatına görə soyuq silahlar hansı qruplara bölünürlər?

Təyinatına görə soyuq silahlar aşağıdakı qruplara bölünürlər:

nürlər:

a) *döyüş soyuq silahları* (hərbi, mülki, polis), adətən, hərbi (və ya hərbişdirilmiş, məsələn, polis) qurumlar tərəfindən əlbəyaxa döyüşlərdə, döyüş və əməliyyat-xidməti tapşırıqların yerinə yetirilməsində istifadə olunur (pika, sablya, şaşka, qilinc, süngü, desant bıçağı və s.). Bu kateqoriyaya aid olan *mülki silahlar* isə müharibəsiz şəraitdə hücum və ya müdafiə məqsədilə ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən istifadə olunur;

b) *ov soyuq silahları* (ov nizesi, bıçaq, xəncər və s.) vəhşi heyvanlardan müdafiə olunmaq və ya heyvanlara bədən xəsarəti yetirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur;

c) *kriminal (atipik) silahlara* canlı hədəfi və digər cinayət xarakterli əməli həyata keçirmək, yaxud işgəncəli üsulla bədən xəsarəti yetirmək üçün nəzərdə tutulmaqla, xüsusi konstruksiyada hazırlanmış silahlar aiddirlər [31; 56; 57; 64; 65].

10. Hazırlanma üsuluna görə soyuq silahlar hansı qruplara bölünürlər?

Hazırlanma üsuluna görə soyuq silahlar aşağıdakı qruplara ayrılırlar:

1) *zavod* (fabrik, firma, şirkət) üsulu ilə hazırlanmış soyuq silahlar, müəyyən texniki şərtlər daxilində dövlet və ya hazırladığı müəssisənin (zavodun, fabrikin, firmanın, şirkətin) standartlarına uyğun hazırlanırlar;

2) *kustar soyuq silahlar* müəyyən texniki şərtlərə əməl olunmadan, lakin müəyyən təcrübəyə malik olan (məsələn, ovçuluqda, yaxud dəzgahda işləməyi bacaran və s.), yerli və ya milli ənənələrə uyğun silah ustaları tərəfindən hazırlanırlar;

3) *əldəüzdəilmə soyuq silahlar* müəyyən texniki şərtlərə əməl edilmədən, xüsusi peşəkar vərdişə malik olmayan ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən, habelə əksər hallarda qeyri-tipik materialdan və sərbəst nümunə üzrə hazırlanırlar;

4) *dəyişdirilmiş soyuq silahlar* artıq soyuq silah hesab edilən predmetin müəyyən məqsədlə istifadəsini, gözdətilmə-

sini asanlaşdırmaq üçün konstruksiyasında dəyişiklik edilməklə (məsələn, şpaça, palaş, sablya, qılınc gödəldilməklə, müəyyən hissəsi itilənməklə və digər dəyişiklik edilərək, xəncər və ya bıçaq, tiyəli süngünün məhdudlaşdırıcı-bağlayıcısında halqa yonulmaqla və tiyənin bir tərəfi itilənməklə, deşici süngüdən deşici-kəsicisi soyuq silah düzəldilə bilər və s.) hazırlanırlar [31; 35; 57; 64].

11. Hazırlanma yerinə görə soyuq silahlar hansı qruplara bölünürlər?

Hazırlanma yerinə görə soyuq silahlar: a) ölkədə və b) xaricdə hazırlanmış soyuq silahlara ayrılırlar [23; 31; 35].

12. Ümumi konstruksiyasına görə soyuq silahlar hansı növlərə bölünürlər?

Hazırlanma üsuluna görə soyuq silahlar aşağıdakı növlərə ayrılırlar:

a) *standart*, yəni hərbi və ya hərbişmiş qurumlarda tətbiq olunan, hər hansı millət və ya xalqın adətindən törəyən, soyuq silahın tarixən yaranmış müəyyən növ və nümunəsinə uyğun gələn, hərbi-tarixi, hərbi-texniki, ovçuluq və digər elmi təsnifatlarda tanınmış silahlar;

b) *qeyri-standart*, yəni soyuq silahın tarixən yaranmış müəyyən növ və nümunəsinə uyğun gəlməyən, konstruksiyasında böyük çeşitli, müəyyən mühitdə (əksər halda, cinayətkar məqsədlərlə) istifadə olunan silahlar (məsələn, əl içliyi, kiçik toppuz və s.);

c) *qeyri-tipik soyuq silahlar*, özündə iki növü birləşdirir: 1) tam qeyri-tipik orijinal konstruksiyalı, lakin soyuq silahın bütün (ümumi və xüsusi) əlamətlərinə malik olan; 2) təsərrüfat, məişət və s. bu kimi predmetlərlə maskalanmış [26;30;52;59].

13. Təsiretmə prinsipinə görə soyuq silahlar hansı növlərə bölünürlər?

Təsiretmə prinsipinə (məhvetmə üsuluna) görə soyuq silahlar - deşici, kəsicisi, çapıcı, deşici-kəsicisi, deşici-çapıcı, çapıcı-kəsicisi, deşici-kəsicisi-çapıcı, vurucu-əzici növlərinə bölünürlər [31; 35; 57; 58; 59; 64].

14. Quruluşuna, əldə tutma üsuluna, idarə olunmasına və iş prinsipinə (usuluna) görə soyuq silahlar hansı növlərə bölünürlər?

Quruluşuna, əldə tutma üsuluna, idarə olunmasına və iş prinsipinə (usuluna) görə soyuq silahlar aşağıdakı növlərə bölünürlər:

a) *tiyəli soyuq silahlar* – canlımın bədəninə girə bilən tiyəyə malikdirilər (bütün deşici, kəsicisi, çapıcı, deşici-kəsicisi, deşici-çapıcı, çapıcı-kəsicisi, deşici-kəsicisi-çapıcı tipli soyuq silahlar aiddir);

b) *tiyəsiz soyuq silahlar* – bərk, kifayət qədər ağır və möhkəm olan döyüş hissəsinin zərbəsi ilə məhvetmə xassəsinə malik olan, vurucu-əzici tipli silahlardır (dəyənək, toppuz, nunçaku, əl içlikləri, kastet və s. aiddir);

c) *atıcı soyuq silahlar* – insan əzələ qüvvəsinin (atıcı bıçaqlar, baltalar, nizələr, bumeranqlar, sürikenlər və s.) və ya mexaniki qurğunun (kaman, arbalet) köməyi ilə bilavasitə kontakt zamanı və yaxud istiqamətlənmiş hərəkətli mərmii ilə məsafədən hədəfin məhv edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş soyuq silahlardır;

ç) *kombinə edilmiş soyuq silahlar* – tiyəli və tiyəsiz vurucu-əzici silahların xassələrini özündə cəmləşdirən, deşici və ya deşici-kəsicisi tipli tiyəli və vurucu hissəsi olan (kastet-bıçaq, kastet-xəncər və s.) soyuq silahlardır [30; 34; 56; 57; 58; 62].

15. Tiyəli soyuq silahlar hansı qruplara bölünürlər?

Əldə tutma üsuluna, idarə olunmasına, iş üsuluna, ölçülə-

rinə və tiyənin bərkidildiyi qurğunun konstruksiyasına əcəən tiyəli soyuq silahlara aşağıdakı 3 qrupa bölünürlər:

- 1) *dəstəkli* (sabıya, şaşka, palaş, şpaqa, qılınc, xəncər, kortik, stilet, bıçaq, süngü-bıçaq və s.);
- 2) *saplı* (nizə, mizraq, cida, pika, döüş baltası, ov nizəsi və s.);
- 3) *dəstəksiz və ya sapsız, lakin uzun lüləli və ya orta lüləli odlu silahlara birləşdirmək üçün müvafiq hissəsi (detali) olanlar* (İynəvari və bəzi yastı tiyəli süngülər) [31; 57; 58; 59; 64].

16. *Tiyəsiz soyuq silahlara hansı qruplara bölünürlər?*

Tiyəsiz (vurucu-əzici) soyuq silahlara konstruksiyasına, ölçülərinə və tətbiq edilmə xarakterinə görə aşağıdakı 3 qrupa ayrılırlar:

- 1) *ucu zədəyətirici yökə malik, uzun düz milli soyuq silahlara* (əməd, dəyənek, toppuz, qanadlı toppuz, şəspər və s.);
- 2) *mil, yaxud ilgəklilə və əyilən asılqanlı zərbə yükü olan tiyəsiz soyuq silahlara* (döyüş qırmancı, döyüş qamçısı, gürc, nuçaqu və s.);
- 3) *açıq əlin və ya sıxılmış yumruğun zərbə gücünü artıran tiyəsiz soyuq silahlara* (kastet (beşbarmaq), əl içliyi, üzük və s.) [31; 57; 58; 59; 64].

17. *Atıcı soyuq silahlara hansı qruplara bölünürlər?*

Atıcı soyuq silahlara konstruksiyasına, ölçülərinə və tətbiq edilmə xarakterinə görə aşağıdakı 3 qrupa ayrılırlar:

- 1) *tiyəli atıcı soyuq silahlara* (atıcı bıçaqlar, atıcı xəncərlər, atıcı baltalar, sürikenlər, nizə və s.);
- 2) *vurucu-əzici xassəli atıcı soyuq silahlara* (atıcı əməd, bumeranq, sapand, bolas və s.);
- 3) *mexaniki qurğuya malik atıcı soyuq silahlara* (kaman, arbalet və s.) [31; 35; 57; 58; 59; 64].

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

Normativ-hüquqi aktlar:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi.
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi.
4. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsi.
5. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi.
6. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsi.
7. "İnzibati icraat haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu.
8. "Xidməti və mülki silah haqqında" Azərbaycan Respublikasının 30 dekabr 1997-ci il tarixli Qanunu.
9. "Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (18 noyabr 1999-cu il tarixdə qəbul olunmuş və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 yanvar 2000-ci il tarixli Fərmanı ilə qüvvəyə minmişdir (sonrakı əlavə və dəyişikliklərlə).
10. "Ədliyyə orqanlarında qulluq keçmə haqqında" Azərbaycan Respublikasının 26 may 2006-cı il tarixli Qanunu (31 may 2017-ci il tarixli əlavə və dəyişikliklərlə).
11. "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi haqqında" Əsasnamə (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 18 aprel 2006-cı il tarixli 391 №-li Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir).
12. "Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun Qərarları 1962-2008". Bakı: Qanun, 2008.
13. "Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə ekspertizası mərkəzində ekspertizaların aparılmasının

təşkil haqqında" Təlimat (Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Kollegiyasının 31 oktyabr 2014-cü il tarixli 12-N nömrəli Qərarı ilə təsdiq olunmuşdur və Kollegiyanın 15.02.2017-ci il tarixli 5-N, 04.06.2018-ci il tarixli 16-N və 01.05.2020-ci il tarixli 5-N nömrəli qərarları ilə dəyişikliklər edilmişdir).

14. "Ədliyyə orqanları işçilərinin etik davranış qaydaları" (Azərbaycan Respublikası Ədliyyə nazirinin 29 noyabr 2007-ci il tarixli 41-T №-li əmri ilə təsdiq edilmişdir).

15. "Məhkəmə ekspertinin etik davranış kodeksi" (Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 29 iyun 2020-ci il tarixli 226 №-li Qərarı ilə təsdiq edilmişdir).

16. "Məhkəmə ekspertizası mərkəzinin əsasnaməsinin, strukturunun və ştat vahidlərinin bölgüsünün təsdiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Ədliyyə nazirinin 28 dekabr 2007-ci il tarixli 44-T №-li əmri (10 yanvar 2008-ci il tarixdən tətbiq edilmişdir).

Xüsusi ədəbiyyat:

17. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası / F.Y. Səməndərovun redaktəsi ilə. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2021.

18. Atıcılıq təlimatı (7,62 mm təkmilləşdirilmiş Kalaşnikov avtomatı). Bakı: Hərbi nəşriyyat. 2005.

19. Atıcılıq təlimatı (5,45 mm Kalaşnikov avtomatı və Kalaşnikov əl pulemyotu üzrə). Bakı: Hərbi nəşriyyat. 2006.

20. Atıcılıq təlimatı (əl qumbaraları). Bakı: Hərbi nəşriyyat. 2007.

21. "Автоматические пистолеты и следы их на пулях и гильзах". Судебно-баллистический справочник, Том 1 и 2 / Под ред. А.И.Устинова, Москва, 1973.

22. Бахтадзе Г.Э., Бушуев Е.С. и др. Газовое оружие самообороны (судебно-медицинские и криминалистические аспекты). Тбилиси-Санкт Петербург: Информатика, 1996.

23. Беспалова Л.Ю. Криминалистическая экспертиза холодного оружия: диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 1998.

24. Блюм М. Спортивное оружие. Москва, 1954.

25. Сонис М.А. "Разграничение понятий "огнестрельное оружие" и "пороховое техническое устройство". Современное состояние экспертизы оружия и следов выстрела. Экспертная техника. Выпуск 127. М., 2001.

26. Советский энциклопедический словарь. М., 1982.

27. "Современное состояние экспертизы оружия и следов выстрела. Экспертная техника." Выпуск 12, Москва, 2001.

28. Джавадов Ф.М. Классификация насильственных преступлений, совершенных с применением оружия. Баку, 1997.

29. Дворякин А.Д. Стрельба из пневматических винтовок. Москва, 1986.

30. Əhmədov C.S. Məhkəmə-ballistik ekspertizası üzrə xüsusi terminlərin izahlı sözlüyü. Bakı, 2009.

31. Əhmədov C.S. Soyuq silahın kriminalistik ekspertizası. Bakı, 2008.

32. Əhmədov C.S. Soyuq silahın kriminalistik ekspertizası üzrə xüsusi terminlərin izahlı sözlüyü. Bakı, 2008.

33. Əsgərov B.M. "Məhkəmə-ballistik ekspertizasında diaqnostik tədqiqatlar (nəzəri və metodik məsələlər)": hüquq elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiya. Bakı, 1998.

34. Əsgərov B.M. Məhkəmə ballistikası / Kriminalistika: Ali məktəblər üçün dərslik / K.Q.Sarıcalınskiyannın və İ.S.Abbasovannın redaktəsi ilə. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2020.

35. Əsgərov B.M. Soyuq silahların kriminalistik tədqiqi /

Kriminalistika: Ali məktəblər üçün dərslik / K.Q.Sarıcalınska-
yanın və İ.S.Abbasovanın redaktəsi ilə. Bakı: Hüquq Yaun
Evi, 2020.

36. Холодное оружие и бытовые ножи / Под общей
ред. А.И.Устинова. М., 1978.
37. Жук А.Б. Стрелковое оружие. Революеры, писто-
леты, винтовки, пистолеты-пулеметы, автоматы. М.: Вое-
низдат, 1992.
38. Комаринец Б.М. Судебно-баллистическая Экспер-
тиза. (Учебно-методическое пособие). Выпуск № 1.
М., 1974.
39. Комаринец Б.М. "Методика криминалистической
экспертизы." Выпуск №3. Москва, 1962.
40. Kriminalistika: Ali məktəblər üçün dərslik / K.Q.Sa-
rıcalınskaanın və İ.S.Abbasovanın redaktəsi ilə. Bakı: Hüquq
Yaun Evi, 2020.
41. Криминалистика / Под ред. А.Н.Васильева. М.,
1980.
42. Криминалистические исследования боеприпасов к
охотничьим ружьям. М., 1979.
43. Криминалистическое исследование охотничьего
огнестрельного оружия. Издание второе, Киев, 1988.
44. Голдованский Ю.П., Тахо-Годи Х.М. Экспертиза
по установлению самодельного холодного оружия: Мето-
дическое пособие. – М.: ВНИИСЭ, 1973.
45. Ладин В.Н. Судебно-баллистическое исследова-
ние атипичного ручного огнестрельного оружия и следов
его действия. Методическое пособие. Киев, 1967.
46. Материальная часть артиллерий, боеприпасы и
приборы. Военное издательство, Москва, 1958.
47. Mehraliyev V.S. Məhkəmə-balistik ekspertizasında
odlu silahlarn diaqnostik tədqiqatları. Bakı, 2011.
48. Məhkəmə ekspertizası laboratoriyasının akkreditasiya-

yası və ISO/IEC 17025 standartı. AR ƏN MEM. Bakı, 2012.
49. Наставления по стрелковому делу. – М.: Воениз-
дат, 1973.

50. Наставления по стрелковому делу. 9-мм пистолет
Макарова. – М.: Воениздат, 1982.
51. Охотничье огнестрельное оружие отечественного
производства. Справочное методическое пособие / Под
ред. А.И.Устинова, М., 1969.
52. Оружие стрелковое. Термины и определения.
ГОСТ 18392-73. М., 1974.
53. Отождествление канала ствола огнестрельного
оружия по выстреленной пуле / Под ред. Х.М.Тахо-Годи,
Москва, 1973.
54. Патроны ручного огнестрельного оружия и их
криминалистическое исследование / Под ред. А.И.Усти-
нова, М.М.Блюмова, Москва, 1982.
55. Пиротехнические осветительные и сигнальные
средства ближнего действия. – М.: Воениздат, 1961.
56. Плещачевский В.М. Оружие в криминалистике.
Понятие и классификация. М., 1999.
57. Подшибякин А.С. Холодное оружие. Кримина-
листическое учение. М., 2003.
58. Soyuq silahlarn kataloqu. I bölmə. Qatlanan bıçaqlar.
Bakı, 2009.
59. Soyuq silahlarn kataloqu. II bölmə. Qatlanmayan bı-
çaqlar. Bakı, 2009.
60. Шляхов А. Р. Классификация судебной эксперти-
зы. – "Общее учение о методах судебной экспертизы."
Сборник научных трудов ВНИИСЭ. Выпуск 28. М., 1977.
61. Шунков В.Н. Газовое и пневматическое оружие.
Минск, 2004.
62. Теоретические и методические основы судебно-
баллистической экспертизы. Методическое пособие для

экспертов / Под ред. Тахо-Годи Х.М. Выпуски 1 и 2. М., 1984.

63. Тихонов Е.Н. Судебно-баллистические исследования огнестрельного оружия, патронов-заменителей и следов их применения. Методическое пособие для экспертов-криминалистов. М., 1974.
64. Тихонов Е.Н. Криминалистическая экспертиза холодного оружия. Барнаул, 1987.
65. Тихонов Е.Н. Уголовно-правовая и криминалистическая оценка холодного оружия. Томск, 1976.
66. Трофимов В.Н. Пули для пневматического оружия. М., 2005.
67. Учебный материал для обучения лиц, впервые приобретающих газовое и травматическое оружие. Белгород, 2005.
68. Винницкий Л.В., Мельник С.Л. Экспертная инициатива в уголовном судопроизводстве. М., 2009.

Mündəricat

Ön söz	3
I. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası üzrə.....	5
II. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi orqanlarının fəaliyyətini və ədliyyə orqanlarında qulluq keçmənin hüquqi əsaslarını tənzimləyən normativ-hüquqi aktlar üzrə	7
III. Məhkəmə ekspertizası fəaliyyətini tənzimləyən normativ-hüquqi aktlar üzrə.....	12
IV. Kriminalistikanın əsasları üzrə	16
V. Məhkəmə ekspertizasının əsasları üzrə.....	29
VI. Odlu silahların və döyüş sursatlarının ekspertizası üzrə	53
VII. Soyuq silahların ekspertizası üzrə	90
İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı	97

VIDADI SURXAY oğlu MEHRƏLİYEV

**Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin
Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində məhkəmə-balistik
ekspertizasının "7.1. Odlu silahların və döyüş sursatlarının,
qaz, pnevmatik və soyuq silahların tədqiqi" ixtisası üzrə
ekspertlərin hazırlanması və təkmilləşdirilməsi
proqramına dair**

SUAL - CAVAB T O P L U S U

Formatı: 60x84 1/16

Mətbəə kağızı № 1

Fiziki çap vərəqi: 6,5

Tirajı: 100